

Kriittinen korkeakoulu
– sivistyksen vapaita taitoja

KATSAUS

2 | 2007

vuotta

KATSAUS 50 vuotta

2 2007

2	Katsaus 50 vuotta Eero Ojanen
6	Tieteellinen tieto ja yksilön ahdistus – silmäys Katsauksen historiaan Hermanni Yli-Tepsa
16	Lauri Rauhalan käytännöllinen filosofia – teosten Ihmiskäsitys ihmistyöstä ja Tajunnan itsepuolustus luentaa Hermanni Yli-Tepsa
27	Eliminatiivinen materialismi Robert Ciesla
28	Leevi Lehto ja kokeilemisen helppous Esa Mäkijärvi
31	Täydellisen hyvä syy Juha Huhtakallio
36	Don Quijote Manchalainen Haastaa Potter-ilmion Juha Hämäläinen
40	Kriittisen kuulumisia Eero Ojanen

KATSAUS

Julkaisija
Kriittinen korkeakoulu ry
Albertinkatu 27 a B 12
00180 Helsinki
puh. (09) 684 0010
www.kriittinenkorkeakoulu.fi
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Vastaava päätoimittaja
Eero Ojanen |
eero.ojanen@kriittinenkorkeakoulu.fi

Toimitussihteeri
Hermanni Yli-Tepsa |
hermanni.ylitepsa@gmail.com

Lehden ulkoasu
Pauliina Leikas | pauliina.leikas@uta.fi

Tilaushinta
20 euroa/vuosi (neljä numeroa)
irtonumero 6 euroa

Tilaukset, jäsenyydet ja osoitteenmuutokset
puh. (09) 684 0010
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

ISSN 1795-2131

Katsaus on kulttuurilehti, joka käsittelee Kriittisen
korkeakoulun toimintakenttään liittyviä aihepiirejä.
Lehti lähetetään jäsenetuna yhdistyksen jäsenille.

Pääkirjoitus – Kulttuurin ydin on kulttuuri

KATSAUS

50

VUOTTA

Kulttuuri-sanana erilaisten merkitysten pyörittely ja tuskailu niiden kanssa on tuttu ja välttämätönkin asia. Kulttuurin käsitteelle on listattu parhaimmillaan kymmeniä erilaisia merkityksiä samaan aikaan kun näyttää siltä, että käsitteen käyttö sen kuin lisääntyy ja sen painoarvo ilmeisesti kasvaa.

Toisaalta kulttuuri ei ole yhtään sen hankalampi ja "epämääräisempi" kuin monet muutkaan peruskäsitteet, kuten vaikkapa sellaiset kuin maailma, totuus, tieto, vapaus tai todellisuus.

On aivan epärealistista vaatia tai toivoa, että kulttuurin kaltaiselle käsitteelle löytyisi tai sovittaisiin jokin yhteinen, yksiselitteinen ja kaikkien hyväksymä merkitys. Siksi ei myöskään kannata syyttää käsitettä epämääräisyydestä ja valitella sitä asiaa.

Merkitysten moninaisuus ja niiden ongelmat on toki syytä tiedostaa. Kun puhutaan suureen ääneen vaikkapa eri kulttuurien välisistä konflikteista tai monikulttuurisuudesta, niin on kieltämättä ongelmallista, että itse kulttuuri-käsitteelle samalla usein annetaan vain yksi, ehkä liian helppo ja ongelmaton merkitys. Mutta jotain termiä on kuitenkin käytettävä eikä termin moniselitteisyys sinänsä ole mikään syy välttää sen käyttämistä.

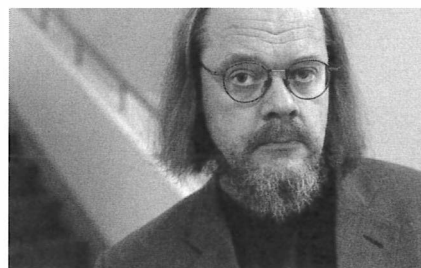
Itse asiassa kulttuurin moninaiset merkitykset voidaan karkeistaen sijoittaa kahteen pääryhmään. Yhtäällä on kulttuurin suppea merkitys, joka on suurin piirtein se, minkä sanomalehden perinteiset kulttuurisivut pitävät sisällään. Kulttuuri on tällöin tietty osa ihmisen toimintaa, ja sen ytimenä ovat taiteet, tieteet ja muut vastaavat luovan tekemisen muodot. Toisaalla on sitten kulttuurin laajempi merkitys, jonka mukaan kaikki ihmisen luoma on inhimillistä kulttuuria, ja tätä laajempaa näkökulmaa voidaan sitten jaotella ja tarkemmin rajata vaikka millä tavoin.

Tämä kaikki on tavattoman tuttua mutta silti kulttuurin laajemman ja suppeamman merkityksen suhdetta on vaikea hahmottaa. Kyse ei ole kahdesta kilpailevasta vaihtoehdosta, kyse ei ole myöskään jotenkin tasaveroisista vaihtoehdoista. On helppo sanoa, että kyse ei ole joko-tai vaan sekä-että, mutta mitä se taas tässä tapauksessa tarkoittaa. Miten yhdistetään toisiinsa laajempi ja suppeampi, joka näyttäisi kuuluvan tuon laajemman sisälle? Jos vain todetaan, että suppeampikin sisältyy laajempaan, niin silloinhan on tehty joko-tai-valinta, valittu laajempi merkitys ja hukkattu suppeamman erityinen sisältö.

Entä jos vastaus on vain yksinkertaisesti se, että molemmat ovat totta ja käyttökelpoisia. Aivan yhtä lailla ja yhtä aikaa. Ja sitten katsotaan mitä tästä seuraa.

Jos kaikki on kulttuuria, mutta jokin tietty asia tai alue näyttäisi samalla olevan kulttuuria aivan erityisessä, tarkemmassakin merkityksessä niin eikö voida sanoa, että suppeampi merkitys on laajemman ydin?

Koko inhimillisen kulttuurin, ihmisen kaiken olemassaolon, ydin on siis kulttuuri. Ei esimerkiksi talous, kuten nykyään monet uskovat. Tämä on vaikea, mutta erittäin johdonmukainen ja perusteltavissa oleva kanta. Siinä on pohtimista pitkäksi aikaa.

EERO OJANEN

Olavi Vepsäläisen kuvituksia. *Katsaus* 3/1959.

Vuonna 1968 lehti siirtyi uuteen vaiheeseen, kun vastaperustettu Kriittinen korkeakoulu tuli lehden julkaisijaksi. Uuden kulttuurikeskuksen taustalla oli paljolti juuri *Katsauksen* ydinjoukko, joten lehti loi pohjaa myös Kriittisen perustamiselle.

Laajan kulttuuritoiminnan ja lehden pyörittäminen saman ydinjoukon voimin osoittautui kuitenkin liian raskaaksi ja *Katsaukselle* nimettiin vuoden 1969 alusta kokonaan uusi toimitus. Nuorten vasemmistointellektuellien Paavo Löppösen ja Juha Mannisen luotsaama lehti ilmestyi kuitenkin vain yhden numeron verran ja lakkasi yli kolmeksi vuodeksi.

KATSAUS LAAJENEE

KATSAUKSEN tarkoituksena on yksilöllisen sanan ja ajatuksen viljeleminen Suomessa. Haluamme koota KATSAUKSEN kirjoittajiksi henkilöitä, joilla on rohkeutta esittää oma perusteltu käsityksensä.

Emme halveksi puolueita ja niiden lehtiä. Ne toteuttavat monia muita hyödyllisiä asioita. Mutta tosiasia on, että tärkeänä edistyneen vipuna niin henkisen kuin sosiaalisen elämän aloilla toimii edelleen yksilöllinen, riippumaton sana ja ajatus.

Siltä ovat puolueet syntyneet; ja sen puuttuessa ne kuolevat.

KATSAUKSEN alkuvaiheissa oli toimittajilla vaikeuksia löytää riittävästi tässä mielessä pätevää sanaa. Nyt, kun KATSAUS on ilmestynyt kolme vuotta ja sen tarkoitus selvemmin tajuttu, on toimituksella runsauden pulaa. Hyvän aineiston karsiminen on joka suhteessa väärin. Johtopäätös: Lehtien laajentaminen.

Tämä on ollut myös lukijoiden toivomus.

Laajentamisen ensi askel on se, että KATSAUSTA ilmestyy vuonna 1960 kuusi numeroa. Tilaushinta pysyy toistaiseksi samana: 350 mk. Toivomme siksi, että lehti voisi levitä mahdollisimman laajoihin piireihin.

Koska KATSAUKSELLA ei ole 'takanaan' mitään järjestöä tai muita vastaavia rahallisia, se vetoaa tilaajiin. Jos KATSAUS on mielestänne hyvä lehti, tilatkaa se — samalla kun uudistatte tilauksenne vuodeksi 1960 — lahjaksi myös jollekin tuttavallenne, jota arvelette sen sisällön kiinnostavan. Molemmat tilaukset voitte lähettää cheissillä kortilla.

Toimitamme lahjatilauksen kohteelle taiteilija Suman suunnitteleman käsipainetun laajakortin.

Vainmaa 1959, Vainmaan Kirjapaino Oy. Irtonumero 90 mk

KATSAUS 1960
AJATUKSIA
HERÄTTÄVÄ
ARVOKAS
JOULULAHJA!

Katsaus
numero 1 1963

Unto Luukko:
Reijo Wilenius:
Hilja Muinonen:
André Lemoire:
Silmäyksiä:
Kirjallisuuskatsaus:
Kirjoita
Arvo Salolle
ja Arvo Salolta:

Euroopan yhteismarkkinat
Suunnitelma Brest—Vladivostok
Television varjo lasten maailmassa
Tuomas Akvinalaisen maailman-katsomus
Seppo Jokipii: 30-luvun Jeremiaan viiset / Kari Rydman: Kysymyksiä
Miller / Shirer / Kinnunen / Isotalo / Turtiainen
»Nouskoamme itse ensin barrikadeille!»
»Kevättiiliäisyys on tämän maailmanajan hyve.»

KULTTUURI – POLITIIKKA – TALOUS

Katsaus 1/1963.

Katsaus elvytettiin vuonna 1973 jolloin sen päätoimittajaksi tuli Raimo Ruottu. Keskeistä sisältöä olivat nyt Kriittisen korkeakoulun eri tilaisuuksissa pidetyt luennot ja puheenvuorot – ja tällaisena lehden sisältö on säilynyt oikeastaan näihin päiviin saakka.

1970-luvun lehdessä oli aiempaan verrattuna vähemmän yleispolitiikkaa, kansainvälisiä asioita ja taidetta. Kaiken kaikkiaan aihepiiri oli silti hyvin monipuolinen jopa niin, että on vaikea nimetä mitään erityisen keskeisiä teemoja Ympäristökysymykset nousivat esille, samoin esimerkiksi energiapolitiikka. Kasvatuksen ja koululaitoksen kysymyksiä harrastettiin varsin paljon, samoin psykologian kysymyksiä.

Katsaus laajenee. *Katsaus* 4/1959.

Alusta alkaen *Katsauksen* olennainen juonne oli kuitenkin filosofinen, aatteellinen ja maailmankatsomuksellinen pohdiskelu sekä keskustelu. Filosofit Sven Krohn ja Lauri Rauhala olivat pitkään lehden kirjoittajia. Uskonnon ja eri uskontojen ongelmat, tiedon ja uskon suhde, erilainen henkinen ja humanistinen etsintä oli lehden pohjavirettä. Henkisten näkökulmien ja konkreettisen yhteiskunnallisen keskustelun yhdistyminen on ollut *Katsauksen* omimpia puolia.

Katsaus pyrki toisaalta tarjoamaan keskusteluforumin erilaisten aatteiden ja suuntien välillä, toisaalta se tarjosi tilaa omaperäisille näkemyksille ja ajattelijoille. Talousajatteliija Aapo Riihimäki, henkisyiden ja suomalaisuuden etsijä Tapio Kaitaharju tai yhteiskunnan pohittaja Matti Hyryläinen olivat eri aikoina lehdessä esiintyneitä pohittajia.

Ruotun jälkeen päätoimittajaksi tuli 1978 Antti-Veikko Perheentupa ja 1983 Kari E. Turunen. 1980-luvun lehdissä näkyy usein painotus kansallisuutta ja suomalaisuutta koskeviin kysymyksiin, mutta toisaalta kasvatukseen ja ihmiskuvan yleiset kysymykset painottuivat ehkä entistäkin enemmän. Turunen jatkoi kirjoituksillaan aidon humanistisen kritiikin ja aikalaisanalyysin perinteitä. Lehteä pyrittiin muutenkin kehittämään laajempaan ja journalistisempaan suuntaan monipuolistamalla sen kirjoituksia. Tässä törmättiin kuitenkin talouden asettamiin ongelmiin.

Lehden levikkiä ei saatu kasvamaan toivotulla tavalla – se oli parhaimmillaankin tuhannen kappaleen vaiheilla – ja vuonna 1990 Kriittisen korkeakoulun johtokunta päätti lopettaa lehden julkaisemisen.

Katsaus ei siis koskaan ollut erityisen iso eikä erityisen näkyvä tai vaikutusvaltainen lehti. Toisaalta sillä oli uskollinen lukijakuntansa, jolle henkisesti avarakatseinen lehti usein oli hyvinkin tärkeä henkireikä. *Katsaus* ansaitsisi toki laajemman tutkimuksensa. Jälkeenpäin katsoen lehti voisi kertoa paljonkin olennaista suomalaisesta keskustelusta ja aatehistoriasta. Lehti ei edustanut mitään valtavirtauksia, mutta ei myöskään sitoutunut vain johonkin tiettyyn vaihtoehtoiseen suuntaan. Juuri siksi lehdessä näkyvä mielipiteiden ja ajatusten kirjo on edelleen tuore ja monipuolinen.

Vuonna 1993 lehteä alettiin julkaista uudelleen ni-

mellä *Kriittinen katsaus*. Lehti oli nyt pienempi ja vaatimattomampi kuin ennen. Se oli vain Kriittisen korkeakoulun jäsenille tarkoitettu jäsentiedote, mutta pelkistetyksi se välitti samat perusasiat kuin aiempikin lehti – siis referaatteja tai lyhennelmiä Kriittisellä pidetyistä luennoista sekä muuta toimintaa koskevaa informaatiota. Lehdelle ei enää valittu erillistä päätoimittajaa, vaan tiedotuslehden tekeminen tuli Kriittisen pääsihteerin tai sittemmin toiminnanjohtajan vastuulle. Tässä tehtävässä toimi lehteä elvytettäessä Esko Paakola ja sittemmin Mikko Telaranta. Lehdestä tuli aluksi neljä numeroa vuodessa, kuten ennenkin (parhaina aikoina *Katsaus* on ilmestynyt kuusi kertaa vuodessa), mutta vuosikymmen-

Katsaus 3/1979.

nen lopussa lehdet harvenivat ja vuoden 1999 ainoa numeroa seurasi jälleen tauko.

1990-luvun lehdissä uusia keskeisiä teemoja ovat ainakin sukupuoleen liittyvät kysymykset. Mutta

uskonnot, henkisyys ja filosofiat olivat edelleen yhtä lailla esillä. Suoranaisesti yhteiskunnalliset tai esimerkiksi taloudelliset teemat jäivät nyt vähemmälle, samoin politiikka.

Vuosituhatteen vaihtuessa lehti oli siis jälleen tauolla. Lehden ilmestyminen on kolme eri kertaa katkenut joka kerran noin kolmeksi vuodeksi. Uusi toiminnanjohtaja Tuomas Nevanlinna toimitti 2002 yhden yleisöluennoista koostuvan numeron, ja lehdestä kaavailtiin myös verkkoversiota. Lehden tekstejä olikin Kriittisen verkkosivuilla.

Vuonna 2004 *Katsaus* alkoi ilmestyä jälleen aikakauslehden näköisenä, mutta vain kaksi kertaa vuodessa ilmestyvänä ja jäsenille jaettavana. Yleisöluentojen lisäksi lehteen otettiin myös muita kirjoituksia. Tällä linjalla on jatkettu näihin saakka, varovaisesti lehden tulevia mahdollisuuksia harkiten. Tänä vuonna tehtiin päätös siitä, että lehti tehdään jälleen tilattavaksi lehdeksi ja se alkaa ilmestyä jälleen neljä kertaa vuodessa. Haaste on kova, mutta haluamme kertoa Kriittisen korkeakoulun toiminnasta, sen eri toimialueiden kysymyksistä ja tarjota foorumin erilaisille kirjoittajille ja mielipidesuuntauksille. Uutta on viime vuosina ollut esimerkiksi Kriittisen korkeakoulun kirjoittajakoulun oppilaiden ja entisten oppilaiden kaunokirjallisten tekstien julkaiseminen. *Katsaus* elää – ja tulee elämään! ■

Monta, monta vuotta heikkoa voimaa

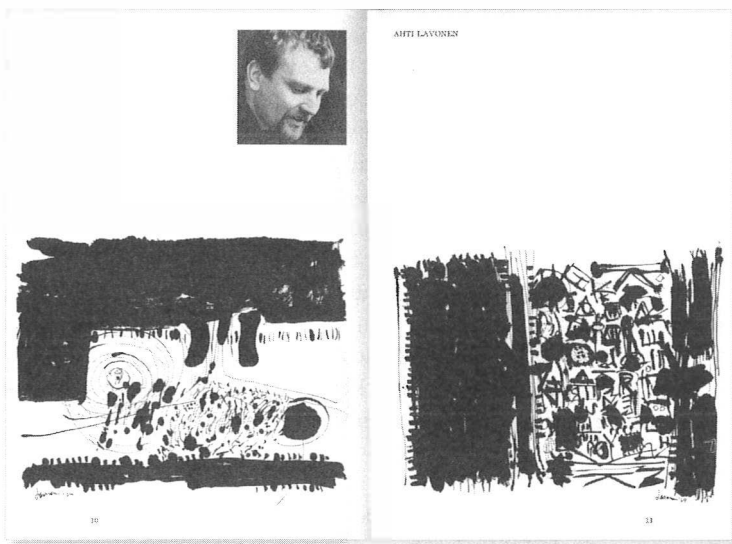
Vuoden 1987 lopussa kirjoitin *Helsingin Sanomien* kulttuuriolosuhteiden pienen kirjoituksen, jossa käsittelemäni juuri ilmestyneen juhlanumeron pohjalta *Katsaus*-lehden historiaa. Kirjoitus oli otsikoitu 30 vuotta *Katsauksen* heikkoa voimaa. Olin silloin toimittaja ja Hesarin vakituinen avustaja, en ollut muutoin tekemisissä tämän lehden tai Kriittisen korkeakoulun kanssa.

Nyt tein tarkoituksella niin, että kirjoitin ensin edelläolevan historiikkijutun ja kaivoin vasta sitten esille tuon kahden vuosikymmenen takaisen jutun, josta en muistanut juuri muuta kuin otsikon. Näköjään referoin silloin lähinnä lehden alkutaipaleesta kertoneita muisteluksia ja kommentoin silloista nykytilannetta.

Vuonna 1987 kirjoitin lehden alkuvaiheista, miten ensimmäisten numeroiden aiheet ovat hämmästyttävän tuttuja: Euroopan yhdyntäminen, maaseudun tyhjeneminen, kirkon tila, talous ja moraalit, ihmisoikeudet, idän kulttuurit ja tietenkin Neuvostoliitto. Niinpä niin, itänaapurin nimi sentään on sittemmin muuttunut.

80-luvun lehteä kommentoin muun muassa näin: "Lehti uskaltaa myöntää myös hengen ja ajattelun olevan todellista. Se uskaltaa puhua kritiikistä, sisäistymisestä, perusihmisen äänestä ja suorasta henkilökohtaisesta puheesta, joka voi yllättäen läpäistä rationaalisen tietoisuuden ja jopa citykuoren. Samaa tarvittaisiin nytkin, tässä asiassa mikään olennainen ei ole kahdessakymmenessä vuodessa muuttunut."

Eero Ojanen

Ahti Lavosen kuvituksia. *Katsaus* 6/1964.

Vuosien varrelta

Lehdellä on pitkä ja värikäs historia, mutta emme silti tätä juhlanumeroa suunniteltaessa pitäneet pelkän historian esittelyä sinänsä olennaisimpana asiana. Sen sijaan halusimme käsitellä joitain *Katsauksen* pitkän linjan aiheita ja ilmiöitä nyt, tämän päivän valossa. Nuori filosofi ja lehden toimitussihteeri, FM Hermann Yli-Tepsa (s. 1979) on tässä hengessä laatinut kahden kirjoituksen kokonaisuuden.

Psykologi ja filosofi Lauri Rauhala (s. 1914) on *Katsauksen* pitkäaikaisimpia kirjoittajia. Hänen varhaisin artikkelinsa löytyy jo lehden ensimmäisestä vuosikerrasta ja tuorein 1990-luvulta. Rauhala on seurannut lehden ja Kriittisen korkeakoulun toimintaa läheltä ja ollut monesti luennoimassa Kriittisen tilaisuuksissa, vaikka hän ei ole varsinaiseen aktiivijoukkoon kuulunutkaan. Hän on siten yksi monista tämän lehden

linjaa ja luonnetta luoneista kirjoittajista. Ehkä Rauhalan itsenäinen linja ja pitkä, sitkeä projekti ihmisen moninaisuudesta lähtevän, myös henkiset tosiasiat tunnustavan filosofisen ihmiskäsityksen ja ihmistutkimuksen kehittämiseksi on jotain samantapaista, jota lehti kokonaisuutena on etsinyt.

Toinen artikkeli käsittelee tiedon ja tieteen käsitteitä, jotka myös ovat aina olleet *Katsauksen* ydintavaraa. Tiedekritiikkihän on asia, joka kulttuuristamme yhä edelleen puuttuu. Siis tieteen normaali kriittinen tarkastelu jollain tavalla ulkoapäin, ei vain tieteen ja tiedeyhteisön itse asettamista ja hyväksymistä lähtökohdista käsin. Ehkä *Katsauksen* artikkelit ovat aikojen kuluessa jotain tällaista etsineet, ja Yli-Tepsa puolestaan arvioi vuosien varrella käytettyjä puheenvuoroja filosofian näkökulmasta.

Tieteellinen tieto ja yksilön ahdistus

– silmäys Katsauksen historiaan

HERMANNI YLI-TEPSA

Ei ole outoa, että tiede on pysynyt vakioaiheena *Katsauksen* sivuilla, onhan se jo kauan pitänyt ratkaisevaa asemaa länsimaisen kulttuurin ja koko maailman tilan kehityksessä – tai näin on ainakin koettu. Tiede ja tieto kytkeytyvät yhteiskunnan, luonnon ja ihmisyksilön kohtalonkysymyksiin.

Tieteen saavutuksilla on suuri vaikutus ihmisiä ympäröivien asioiden kulkuun, mutta tiede on myös keskeinen ajattelussamme ja kokemusmaailmassamme (tuskin kukaan voi välttyä olemasta jonkinlaisessa suhteessa tieteellisen ajattelun ja tieteellisen tiedon kanssa). On siis luontevaa ottaa tiede puheenaiheeksi, kun pohditaan maailman tai ihmisen tilaa. *Katsauksessa* on esitetty mielipiteitä muunmuassa televisiosta (kuinka televisio välittää tietoa), ekologisista ongelmista (kuinka esimerkiksi tieto saastumisesta välittyy kansalaisille), lääketieteestä tai rajatieteistä kuten astrologiasta. On myös pohdittu tieteen kasvun merkitystä, kvasitieteitä, tieteen tulevaisuutta, tieteen objektiivisuutta ja arvovapautta, tai tieteen suhdetta taiteeseen, sivistykseen ja teknologiaan.

Eri aiheiden joukossa ihmisyksilön ja tieteen suhdetta koskeva keskustelu nousee erityisesti esille. Se nimittäin on jatkunut useiden vuosikymmenien ajan hyvin samantapaisena. Se lienee myös ollut määrittämässä *Katsauksen* ja Kriittisen korkeakoulun epävirallista linjaa. Kirjoitan "epävirallista", sillä Kriittinen korkeakoulu on aina julistautunut mihinkään erityiseen ajatusmalliin sitoutumattomaksi ja keskustelua ylläpitäväksi tahoksi. Ryhtymättä varsinaiseen "Katsauslaisuuden" analyysiin, tuon esiin joitain tuota keskustelua luonnehtivia piirteitä.

Huolestuneita ääniä

Katsauksen kirjoittajilla on ollut useimmiten huolestunut tai kriittinen suhde tieteeseen. Lähtölaukauksen antaa Pentti Hukka. Hänen vuonna

1959 kirjoitettu tekstinsä on otsikoitu suuntaa antavasti: aiheena on "Tiede kysymyksen alaisena"¹.

Hukka esittää tieteen "eräänä huomattavimmista nykyajan ihmisen ajattelua hallitsevista mahdeista". Tiede on "vuosisatamme epäjumala ja uskonto". Se on ottanut uskonnon paikan: se sanelee mihin ihmiset uskovat. Ajatuksesta voisi puhua myös tiedon teknistymisenä. Tieteellisesti tutkittu ja todistettu tieto on vaikutusvaltaista. Todistusaineisto tai tie joka tiedon on synnyttänyt on puolestaan yhä monimutkaisempi eikä voi tulla kaikille selväksi. Jos aikaisemmin luotettiin uskonoppineisiin ja kirjaviisaisiin, niin nykyisin on luottaminen tieteilijöihin, tutkijoihin ja spesialisteihin. Luottamuksen korostuminen aina liiallisuuksiin asti tuodaan puheeksi kun esitetään että tieteellisellä tiedolla on ihmisiin maaginen voima. Hukan mukaan se on kuin taikasanoja, jotka vaien-tavat minkä tahansa muulta taholta tulevan kritiikin. Tiedon teknisyyks on este sellaiselle demokraattiselle yhteiskunnalle jossa jokainen voisi olla vastuussa yhteisistä päätöksistä ja ottaa niihin kantaa.

Hukka ei kehittele demokraattisuuden ongelmaa. Hänen huolensa koskee ihmisten arvomaailmaa: teknisellä tiedolla on taipumus nousta ylimmäksi kriteeriksi ihmisten kulttuurisille ja henkisille saavutuksille. "Valtavia tulospäämiä ja hienoja teknillisiä suorituksia" käytetään minkä tahansa asian argumentoinnin puolesta. Hukka ei anna esimerkkejä, mutta voisi kuvitella että hänen silmissään tekninen tieteellisyys hallitsee paitsi käsityksiä luonnonilmiöistä, myös tapaa lähestyä taidetta, uskontoa, kulttuuria tai ylipäänsä ihmistä. Hän ei varmastikaan tarkoita, että tiedeins-tituutio olisi lakkauttamassa (ainakaan heti) muita kulttuurilaitoksia, teatteria, elokuvia, musiikki- tai taidemaailmaa. Tieteellinen tieto pikemminkin solut-tautuu näitä koskeviin teorioihin ja ehkä myös poliit-tiseen päätöksentekoon. Tiede kertoo mitä ihminen tai vaikkapa musiikki ovat, ja tiede on avainasemassa kun kysytään mitä ihmiselle tai musiikille on tehtävä.

Tieteellinen tieto ei Hukan mukaan ansaitse näin

arvovaltaista asemaa. Miksi? Hukan strategia on kiin-nittää huomio tieteelliseen tutkimukseen inhimilli-senä toimintana. Silloin se ei näyttäydä ihmisen toi-mintamuodoista ainoana eikä arvokkaimpana. Tie-teellinen tutkimus on teoretisointia ja menetelmien soveltamista. Se on toimintaa jota Hukka pitää me-kaanisena ja konemaisena. Nykyihmisen ajattelun mahdollisuudet tahtovat hukkaa tieteen "valtavaan ulkoiseen struktuuriin", "metodien, tutkimustulosten, detaljien, julkaisujen ja kirjamassojen läkähdyttävään taakkaan". Tieteellinen toiminta tuottaa siis pätevää ja arvokasta tietoa, mutta se uuvuttaa tutkijan ja me-kanisoi tämän ajattelun.

Kuvaillakseen sitä mikä ihmisestä jää tieteelli-sen toiminnan ulkopuolelle Hukka käyttää erotte-lua joka tulee löytymään (ainakin piilevästi) kaikista myöhemmistäkin *Katsauksen* tiedettä ja yksilöä kos-kevistä kirjoituksista. Tämä on ulkoisen ja sisäisen erottelu. Tieteellinen toiminta koskee jotain ihmiselle ulkoista ja siinä jää huomiotta ihmisen sisäinen puoli. Tieteellinen tutkimus, niin kuin Hukka sen käsittää, koskee ainoastaan havaittuja ulkomaailman objek-teja, niiden suhteita ja lakeja. Se joka on kiinnostu-nut vain toisista, ulkopuolellaan olevista asioista, jät-tää huomiotta oman itsensä, "tahtonsa ja tunteensa". Hukka kertoo näin:

Sisin ja ehkäpä myös vahvin ja todellisin sektori on kui-tenkin tahdon ja tunteiden muodostama pohjavire, jonka varassa kaikki muu lepää. Perusaksioomansa mukaan on tieteemme kuitenkin pyrkinyt eliminoimaan molemmat viimemainitut pois itsestään.

Hukan huoli koskee siis sellaista tieteellistä maailmaa, jossa kaikki tutkivat ja puhuvat mahdollisimman hie-nolla tavalla ja monipuolisesti mistä tahansa objektis-ta (mukaanluettuna oma ruumis ja mieli objekteina), mutta jossa kukaan ei käännä sisään päin, tarkastele-maan omia tuntemuksiaan, tahtoaan tai tunteitaan.

Reijo Wilenius jatkaa teemaa 1960-luvun puoliväli-sä², kommentoidessaan Kulttuuripoliittisten neuvottelu-

päivien tiedekeskustelua. Wileniuksen kertoma kas-
ku neuvottelupäiviltä kuvaa sukupolvien välistä eroa
ja vanhempien arvokkuutta:

Nuori ylioppilas oli Kauppakorkean eteisessä uskaltanut
huomauttaa vanhalle kunnianarvoisalle professorille, et-
tä tämä lähtöä valmistellessaan oli sijoittanut tohtorinha-
tun väärin päin päähänsä. Kultainen seppel osoitti taakse
päin. Loukkaantunut professori tokaisi: "Mistäs herra luu-
lee tietävänsä, mihin suuntaan minä olen menossa?"

Wilenius esittää anekdootin kiinnittääkseen huomion
kysymykseen tieteen kehityksen suunnasta. Hän kri-
tisoi keskustelun yksimielistä päätöstä, jonka mukaan
yhteiskuntaelämä tarvitsisi yhä enemmän tutkimusta
ja tutkijoita sekä laitosten tehostamista. Keskitytään ai-
noastaan tulosten määrään, kun oikeasti pitäisi pa-
neutua syvempiin suunnallisiin kysymyksiin. Niin kuin
Hukalla, Wileniuksen loitimassa ajankuvassa vallitsee
yleinen hullaantuminen tieteen välineistön "muhkeu-
desta" ja "häikäisevyydestä", jonka varjoon jäävät tie-
teen inhimilliset tekijät. Tieteen inhimillisillä tekijöillä
Wilenius tarkoittaa aistimista, havaintoa, käsitteenmuo-
dostusta, oivaltamista ja tutkijan eettistä asennetta.

Wileniuksen mukaan tieteessä näitä pidetään it-
sestään selvyyttenä. Mitä ilmeisemmin hänellä ei ole
mielessään puute ihmistieteissä, kuten psykologiassa
(esimerkiksi havaitsemista tai aistimista ei takuulla
ole sivuutettu tieteellisenä ongelmana). Puute ei kos-
ke tieteen tuloksia, vaan itse tieteellistä metodologiaa: tie-
teellinen toiminta ei kata eikä tavoita kaikkea ihmisen
toimintaa. Tähän suuntaan vihjaa Wileniuksen
kysymys: "Onko käyttökelpoisia 'inhimillisiä tekijöi-
tä', jotka on jätetty käyttämättä?"

Tiedeinstituution ja sen tuottaman tiedon valtava
määrä on puhuttanut kirjoittajia. Se on nähty eräänä
yksilön ajattelua tukahduttavana piirteenä tieteessä.
Nimimerkki Dr. X esittelee tätä lääketieteen osalta,
viitaten hampurilaisen sisätautiprofessorin Arthur Jo-
resin selvitykseen³:

esim. *Handbuch der inneren Medizin* kehitys. I painos
1911/1919: kuusi nidettä, sivumäärä 7344. IV painos

1952/1960: 21 nidettä ja sivumäärä 25 129. Yksistään
keuhkojen ja keuhkoputkien sairauksia esittelemään tar-
vitaan 4 040 sivua ja sydän- ja verisuonten sairaudet vaati-
vat jo pari tuhatta sivua enemmän. Todennäköisesti vuon-
na 1990 tämä käsikirja sisältää 40–50 nidettä, mikäli se
silloin enää lainkaan ilmestyy.

Kun nykyisin mennään jo vuotta 2007, ei voi olla tar-
kistamatta tilannetta. Dr. X:n käsikirjan ilmestymistä
koskeva epäily ainakin osoittautuu aiheelliseksi. Lää-
ketieteilijöiden käytössä oleva tieto sijaitsee sähköisis-
sä hakuteoksissa eikä käsikirjoissa. Eräästä tietokan-
nasta löytyi Internal medicine -yleisnimikkeen alta
11 615 artikkelia. Sivumäärä lieene kymmenkertainen.
Tämän nopean silmäyksen perusteella kasvu alalla (jos
kyseessä on sama luokitus kuin aiemmin) ei ole ollut
suorastaan eksponentiaalista, kuten Dr. X väittää. Joka
tapauksessa artikkelien sanottaisiinko suunnaton mää-
rä riittää uuvuttamaan sellaisen jolla on mielessään tie-
teellisen tiedon hallinta kaikissa yksityiskohdissaan.

Niilo Kaila ottaa pohdittavakseen mitkä ovat yksilön
mahdollisuudet kamppailussa tiedon hallinnasta⁴. Hän
kirjoittaa Sartrea lainaten "itseoppineesta", kirjaston
kirjoja määrätietoisesti läpilukevasta tietoahmatista:

Itseoppineen suhtautuminen tietoon ja ja ajatteluun on
voimatonta, kuollutta; elävää ja välitöntä merkitystä ei
niillä hänelle ole. Kuvaavaa onkin, että hänen tarinan-
sa kehittyy lohduttomaan moraaliseen konfliktiin, jonka
seurauksena hänet lopullisesti karkoitetaan kirjastosta.

Valtavan tietomäärän edessä, Kaila esittää, olemme
passiivisia vastaanottajia. Emme kykene herättämään
eloon kaikkea mahdollista tietoa, pohtimaan sitä läpi.
Kaila kiteyttää selkeästi mitä tiedon kasvu merkitsee
yksilön kannalta:

Samalla kun tiedon merkitys kulttuurimme ytimenä kas-
vaa, se yksilön elämän ja tajunnan kannalta muodostuu
yhä ulkopuolisemmaksi ja irrallisemmaksi ilmiöksi.

Aktiivisen henkilökohtaisen ajattelun kehittäminen
jää yhä enemmän ulkokohtaisen tietoaineiston jäljittele-
vän, teknillisen käsittelyn rinnalla toissijaiseksi asiaksi.

Hukan, Wileniuksen, Dr. X:n ja Kailan kulttuurikriittisissä yleiskuvissa voisi huomioda kaksi seikkaa. Ensinnäkin ollaan huolestuneita siitä kuinka tieteellisen tiedon oikeutus on itsestään selvä nykyihmisten arvo-maailmassa. Tässä taustalla on tieteellisen tiedon, menetelmien, tulosten ja todistusaineiston valtava määrä, jolla on kuolettava vaikutus yksilölliselle ajattelulle. Ajattelu kuuluu yhä enemmän erikoisaloihin-sa keskittyneille tieteilijöille ja muiden osaksi jää tiedon vastaanottaminen. Toiseksi huoli koskee itse tieteellisen työn luonnetta inhimillisenä toimintana. Suuren tietomäärän parissa toimiva tieteentekeminen näyttää kaavamaisena ja mekaanisena, ajattelun eloisuudesta ja yksilöllisyydestä vieraantuneena. Kirjoittajat ovat huolestuneet tieteellisen ihmisen taipumuksesta muuttua tieto-koneeksi jolta uupuu inhimillisuus, vastuu ja moraalit. Tätä ajatusta taustoittaa lisäksi käsitteellinen jako ihmisen sisäiseen ja ulkoiseen puoleen: tieteellisessä toiminnassa kiinnostutaan ihmisille ulkoisista asioista ja unohdetaan ihmisyksilön sisäinen puoli, esimerkiksi havainto- tai tunnemaailma.

Tiedon rajat ja yksilön vapautuminen

Niilo Kaila syventää analyysia yksilön ongelmasta tieteen ja tieteellisen tiedon edessä. Hänen mukaansa perusta nykyiselle henkiselle tilanteelle on löydettyvissä Immanuel Kantin filosofiasta (Kantin tulkinnassa hän puolestaan tukeutuu Rudolf Steineriin). Kantin "oppi tietokyvyn rajoista vie pohjan todella tyydyttävältä ratkaisuyritykseltä."

Ehkä jatkon kannalta on paikallaan tuoda lyhyesti mieleen, mitä Kantin puhe tiedon rajoista suurin piirtein tarkoittaa. *Puhtaan järjen kritiikissä* Kant eritteli inhimillistä tietoa⁵. On kokemuksen pohjalta saatua tietoa tosiasioista (esimerkiksi, että Kant syntyi vuonna 1724, tai että Niilo Kaila kirjoitti *Katsaukseen*), on loogisesti yleispätevää tietoa (esimerkiksi väite: kaikki poikamiehet ovat naimattomia miehiä), ja sitten on tietoa tietämisen mahdollisuuden ehdoista (esimerkiksi,

että kaikilla aistein havaittavilla olioilla on oltava jokin ympäröivä tila jossa ne havaitaan, sillä muuten tämä havainto ei olisi mahdollinen).

Empiiristen tosiasioiden kohdalla voimme vedota kokemuksiimme, voidaan esimerkiksi mennä Kriittiselle korkeakoululle katsomaan sitä *Katsauksen* numeroa, johon Kaila kirjoitti. Yleisten loogisten totuuksien kohdalla vetoamme loogisuuden tajuamme. (Tajuamme esimerkiksi epäjohtonmukaisuuden seuraavassa päätelmässä: Jos sataa niin tuulee. Sataa. Siispä ei tuule.) Lopulta tiedon mahdollisuuden ehtoja koskevien ajatelmien kohdalla voimme vedota kykyymme omaksua niitä. Mutta tähän kykyimme *tietää* rajoittuu.

Voidaan esimerkiksi käsittää, että ilman kokemussemme ulkopuolisia olioita sinänsä aistihavainnosta puuttuisi havaittajasta riippumaton elementti (eikä olisi mitään kuvitelmista riippumatonta havaittavaa), tai ilman olioita sinänsä moraalilailta puuttuisi sen velvoittavuus. Tässä on kuitenkin kaikki mitä voimme tietää havaintomme ulottumattomissa olevasta todellisuudesta. Mikään havaittava tosiasia ei todista olioille sinänsä annettuja piirteitä oikeaksi tai vääräksi. Kailan osuus *Katsauksessa* voidaan sen sijaan ominsilmin nähdä. Tiedolliset kokemukset voivat koskea vain maailmassa koettavia asioita, yleisiä loogisuuksia ja asioiden mahdollisuuden ehtoja. Tietoa ei voi olla maailman, todellisuuden tai olioiden luontees-ta sinänsä.

Mikä sitten Niilo Kailan mukaan jää ratkaisematta Kantin opissa tietokyvyn rajoista? Kaila ajattelee, edelleen Steineria lainaten, ettei tieto ihmisen tietokyvystä voi rajoittua siihen toteamukseen, että tietokyky on tiedon mahdollisuuden ehto. Tietokyky nimittäin voidaan sisäisesti tiedostaa:

On mahdollista tiedostaa yksityiskohtaisesti tietoprosessin luonne henkilökohtaisen tajunnan tapahtumassa. [...] Tämä tietotapahtuman tiedostamisprosessi johtaa elämyksellisesti toteutettuna tietotapahtuman "sisään". Tietokyvyn *organismi*-luonne tulee ilmeiseksi, samoin sen aktiivisen käyttämisen ja kehittämisen mahdollisuus.

Vastaus modernin ihmisen ongelmaan löytyisi siis elämyksellisestä itsetutkiskelusta. Kuinka tämä sitten eroaa tieteellisen tiedon tietämisestä? Asiaa selkeyttämään voidaan ottaa peliin mukaan se, mitä perinteisesti on pidetty tiedon kriteereinä.

Tieto analysoidaan perinteisesti kolmeen osaan: tieto on tosi, oikeutettu uskomus. Ensinnäkin tieto edellyttää väittämän, uskomuksen, että jokin asia on totta. Toiseksi, väittämän on oltava tosi (ei epätosi), jotta se olisi tietoa. Totuus liittyy kolmanteen kriteeriin, tiedon oikeutettavuuteen. Esimerkiksi henkilön havainto jostain asiasta ei itsessään riitä siihen, että siihen pohjautuma väittämä saisi tiedon statuksen. Lisäksi havainnon on oltava luotettava, tai jollain muulla tavalla oikeutettava. Epäilisimme toisen väitettä, jos tietäisimme tämän nähneen hallusinaatioita tai jos jollain muulla tavalla epäilisimme tämän luotettavuutta tietolähteenä. Samoin epäilimme epäuskottavilta kuulostavia tai mielettömiä asioita, kuten lentäviä paloautoja tai pyöreitä neliöitä. Taustalla on käsitys siitä, kuinka asioilla on taipumus olla: tieto koskee ihmisten yksilöllisistä kokemuksista riippumattomista yhteistä (tai objektiivista) todellisuutta, ja kun väite ei sovi tähän todellisuuteen tai kosketa sitä, tai kun ei luoteta väittäjän suhteeseen todellisuuteen, puhutaan esimerkiksi harhaluuloista, hallusinaatioista, tai valheista.

Kailan tähtäimessä olevassa tiedostuksessa tullaan tiedon rajoille, arvatenkin kun hän painottaa sisäistä yksilöllistä tietoa vastakohtana tieteelliselle objektiiviselle tiedolle. Mistä esimerkiksi tiedämme, että joku todella tiedostaa tietokykynsä? Tieto "tajuunnan prosesseista" on itse kunkin henkilökohtaisesti todennettavissa, eikä tajuntaa voida katsella ja tutkia kuten vaikkapa pöydällä lojuvaa silmälasikoteloä. Kuinka ei voi näyttää omia sisäisiä prosessejaan toisille. Jos itsetutkiskelun arvoa näin puntaroidaan yleispätevän tiedon tuottajana, tullaan aina vain epäilevälle kannalle. Vaikka tiedeinstituutiossa tuotettu tieto ei ole absoluuttisen objektiivista, niin uusi tieto käy läpi monia nimenomaan yksilöllisiä vaikuttimia poistavia

seuloja, saadakseen aikaan yleisesti päteviä tuloksia. Jos joku asettaa oman yksilöllisesti perustellun väitteensä tieteellisesti perusteltua väitettä vastaan silloin kun tiedon kriteerinä on sen objektiivisuus, asetelma näyttää siltä kuin satunnainen päähänpinttymä kamppailisi yhteisesti monin kerroin testattua ja lopulta hyväksyttyä totuutta vastaan.

Mutta miksi yksilöllinen ajattelu ei voisi olla arvokasta, vaikka se ei olisikaan tietoa? Tähän Kaila ei anna suoraa vastausta, mutta voisin kuvitella hänen tausta-ajatustensa olevan seuraavanlaisia. Sisäänpäin kääntymisellä, oman mielen tiedostamisella on oltava jokin yleisluontoisempi merkitys. Jos se tuottaisi ainoastaan jotain yksilöä koskevaa, mielivaltaista ja objektiivisen tiedon suhteen toisarvoista, niin silloin tuskin kukaan voisi nähdä sitä tärkeänä, jopa yhteiskunnallisesti tärkeänä asiana. Mutta yksilöllistä ajattelua tarvitaan yleisen henkisen pahoinvoinnin lääkittämiseksi: on nykyihmisen pelastava, vapauttava mahdollisuus kääntyä sisäänpäin ja ottaa haltuun oma tiedostuksensa. Ehkäpä samassa mielessä kuin ajatellaan että tieteellisellä realismilla on merkitystä tieteilijän motivaation kannalta (siis että tieteilijä ajattelee lähestyvänään todellisuutta tutkimustensa keinoin), vaaditaan "henkistä realismia". Olisi siis sisäisen kehityksen ajatuksen kannalta olennaista olettaa sisäinen, yksilöllinen tai henkinen todellisuus – jokin jota voidaan lähestyä kääntymällä sisäänpäin ja kehittämällä yksilöllistä tiedostusta. Silloin myös vaadittaisiin puhetta yksilöllisestä "tiedosta" joka vastaa sisäistä todellisuutta.

Tiedon rajojen laajentaminen ja vapaus ajatella Kysymys tiedon rajoista näyttää eläneen jonkin aikaa Kriittisen korkeakoulun keskusteluissa. Vuonna 1975 perustettiin oma työryhmä tutkimaan tieteen ja tiedon rajoja. Pyrkimys oli tarjota "asiatietoa tieteen rajoilta" vastakohtana "lukuisille sensaatioartikkeleille ja -kirjoille". Lisäksi keväällä sarja alustuksia omistettiin aiheelle. Tieteen kritiikki ja yksilön ahdistuksen

pohtiminen on niissä muuttunut konkreettisten vaihtoehtojen tarkasteluksi.

Reijo Wilenius puuttuu tiedon rajojen pysyvyyteen⁶. Hänen mielestään ajatus pysyvyydestä on harhainen. Wileniuksen mukaan kokeellinen tiedonmuodostus edellyttää jonkinlaisen käsitejärjestelmän, joka puolestaan muuttuu historian saatossa. Tämä näkyy tieteen kehityksessä:

Ratkaisevat hyppäykset ihmisen tiedossa tapahtuvat yleensä silloin kun joko aivan uuteen ilmiöön tai vanhaan tuttuun ilmiöön on muodostettu uusi käsite tai käsitejärjestelmä, teoria.

Wilenius ajattelee että aistihavainnon lisäksi kokemuksemme luonne määräytyy käsitteellisen elementin mukaan: tipahdus Mannerheimintielle ulkoavaruuden oliona joka havaitsisi samoin kuin me mutta käsittäisi asiat aivan toisella tavalla, olisi kauhistuttava kokemus. Myös tieteessä ja elämässä voidaan kohdata uusia tuntemattomia ilmiöitä joille ei ole tarjolla käsitteistöä.

Tiede sekä antaa vapauden mielikuvitukselle että rajoittaa sitä. Oikeastaan tieteellisessä mielikuvituksessa on lupa ajatella maailmaa kuinka tahansa. Tämä on luovuuden, keksimisen, keksintöjen ja löydösten puoli tieteessä. Luomusten hyväksyttävyyden kriteerinä on kuitenkin, että uudella teorialla on myönteisiä seurauksia empiirisen tutkimuksen kannalta. Teorioiden on tuotettava todennettavia väitteitä, hypoteesien totuusarvoa on voitava koetella. Tieteessä kestävät teoriat edellyttävät tiedeyhteisön hyväksynnän. Tässä mielessä tiede rajoittaa.

Empiirinen todennettavuus tieteellisyyden kriteerinä on raja jota Wilenius tahtoi laajentaa. Hän esittelee ajattelutapoja ja kokemuksia, jotka eivät sovi kokeellisen evidenssin piiriin. Esimerkiksi Hegelin tai Marxin käsitykset yhteiskunnasta ovat tieteen rajoilla, koska niissä "ei ollut tärkeää se, että niillä voidaan suorittaa laskutoimituksia [...] vaan ne olivat otteita ilmiöiden kokonaisuuksiin". Vallitseva tiede voisi

Wileniuksen muuttua niin, että se tavoittaisi todellisuudesta laajoja kokonaisuuksia, vaikka tätä todellisuutta ei voisikaan kokeellisesti todistaa.

Lasse Laine fantasioi eräästä laajemmasta kokonaistodellisuudesta, jossa tieteellisen tiedon rajoja laajennetaan⁷. Tiedon rajojen pohtiminen on eräänlainen yhteiskunnallinen tehtävä. Käsityksellä tiedosta on pitkällä tähtäimellä kulttuurisia seurauksia. Laine kirjoittaa, että muutos perustavassa käsityksessä tiedon kriteereistä "johtaisi uuden kulttuurin syntyyn".

Laine haluaisi laajentaa tiedon merkitystä sen tieteellisten kriteerien tuolle puolelle. Tiedolla hän tarkoittaa todellisuuden luovaa hahmottamista ja hallitsemista. "Kaikki riippuu vain Mielen rajoista". Lähtökohtana on yksilöllisen ja objektiivisen, tai sisäisen ja ulkoisen tiedon vastakkainasettelu:

"Tunne itsesi" -kehoitus johdattaa tietoa etsivän henkitieteen sisäiselle tielle ja "tunne ulkoinen todellisuus" virallisen tieteen ulkoistavalle ja intersubjektiivisesti todennettavalle tiedon tielle.

Ei liene epäilystä siitä, että tiedon rajoja pitäisi Laineen mukaan laajentaa niin, että "virallisen tieteen" lisäksi "henkitieteen sisäinen tie" tulisi yleisesti hyväksytyksi. Laine ei kuitenkaan halua luopua tieteellisestä tiedosta, vaan hakee tasapainoa kahden puolen välillä. Jos ulkoisen tiedon yksipuolisuus johtaa "mekanokulttuuriin", niin sisäisen tiedon vaarana on "fyysistä riistoa ylläpitävä tai siihen välinpitämättömästi suhtautuva henkisyys".

Laine kutsuu tieteellisen tiedon hallitsemää todellisuuskäsitystä materialismiksi. Esiteltyään materialismin peruspiirteitä (materialistinen todellisuus on Laineelle luonnontieteiden tutkimuskohde) hän ottaa esille ilmiöitä jotka eivät mahdu tämän todellisuuden rajojen sisälle. Ihmisen merkityksellinen kokemus ja sosiaalinen todellisuus jää materialismin ulkopuolelle, mutta tämän lisäksi Laine puhuu myös "rajatieteiden, so. parapsykologian ja ufologian" annista. (On merkillepantavaa että Kriittisen korkeakoulun tiedon

rajojen tutkimusryhmä otti asiakseen puhua myös paranormaaleista ilmiöistä.) Nämä rajailmiöt vaativat muutosta tiedon rajoissa.

Kehitelmien tuloksena Laine tuo esille oman näkemyksensä, "uus-materialismin". Näkemystä ohjaava periaate on että kaikki voidaan sisällyttää todellisuuteen. Kokonaisuus kattaa tieteellisesti pätevän tiedon lisäksi rajatiedon, jonka pohjalla ovat psi- ja ufokokeemukset, se yhdistää tieteen, filosofian, uskonnon ja taiteen ja kaiken kukkuraksi se

sulkee sisäänsä ikäänkuin "kattona" eri henkítieteelliset perinteet (spiritualismi, teosofia, antroposofia, jne.) ja kykenee esittämään niille yhteisen, vallitsevan tieteen välineillä perustellun pohjan!

Mutta (tai tekisi mieli sanoa: eikä tässä vielä kaikki! sillä...) lisäksi kokonaisuus muodostaa "perustellun uskonnon, joka sulkee sisäänsä kaikki esiintyvät uskonnot erilaisina, tunteenomaisesti hahmoteltuina uskontoina." Laine luettelee vielä muitakin asioita, jotka hänen kokonaisvaltainen näkemyksensä kattaa.

Kaiken tämän on ilmeisestikin tarkoitus toimia osoituksena siitä kuinka on mahdollista irtautua tieteellisen tiedon ja pätevyyden kriteereistä ja laajentaa todellisuutta rajattomasti. Kukin tuokoon oman panoksensa todellisuuteen: kaikki kokemukset ja kuvitelmat ovat todellisia. Paitsi, että Laine pysäyttää mielikuvituksen liikkeen siihen mitä hän kutsuu "kokemisen politiikaksi". Olisi ainakin tarkasteltava näkemysten yhteiskunnallisia seurauksia. On nimittäin ratkaistava,

haluammeko kokea vastakohtaisuutta vai yhtenäisyyttä, maakeskeistä vai universaalista kulttuuria, vastuun luottamista vai sen kantamista?

Wileniuksen ja Laineen ajatukset tiedon rajojen laajentamisesta voi nähdä ratkaisuyrityksinä nykyihmisen "tiedollisen voimattomuuden" ongelmaan. Toisaalta ne puhuvat henkisen tai sisäisen tiedon, "henkítieteen" virallistamisen puolesta. En ryhdy tässä erityisesti tarkastelemaan, mitä kaikkea sisäisellä tiedolla

tarkoitetaan. Kirjoittajat eivät itse näissä tiedekriittisissä teksteissä käsittele aihetta pidemmälle. Voi vain todeta, että *Katsauksen* sivuilla näyttää olleen yleinen tapa puhua ulkoisesta ja sisäisestä tiedosta, ja että ihmillisyyden merkinä on nähty sisäisyyteen keskittyminen: ihmiselle hyvää on tunteiden ja tajunnan tilojen tarkastelu ja hallinta, elämyksellisyys, luovuus, vapaa mielikuvitus ja "korkeiden", ideaalisten tai ikuisten asioiden meditointi. Sisäisyyteen kuuluvista asioista on haluttu lisäksi tehdä oma tiedon lajinsa jotta voitaisiin yleisemmin puhua sisäisyyden tai henkisyiden kehittämisestä.

Vastakohta-asetelmia

Keskustelu tieteen, tiedon ja yksilön suhteesta jatkuu 80-luvulla. Asetelmat ovat samankaltaiset kuin aiemmin. Näitä myöhempiä kirjoituksia lukiessa saa kuitenkin sellaisen kuvan, että käsitykset tieteellisen ja yksilöllisen ajattelun erosta olisivat muuttuneet itsenänselvemmiksi. Ikään kuin yksilöllisen ja tieteellisen tiedon vastakohta ilmentäisi kahta todellisuuden "perusvoimaa". Kirjoittajien ei tarvitse etsiä ja määritellä henkisen pahoinvoinnin ongelmaa, sillä se on jo käsillä. Selitys löytyy todellisuuden perustavasta jakaantuneisuudesta.

Kehittyvä tiede ei yhäkään kohenna henkistä hyvinvointia. "Kaikista ponnisteluista huolimatta ongelmat näyttävät [...] lisääntyvän, syventyvän ja tiukentavan otettaan. Olemme monien lukkiutuneiden ristiriitojen ympäröiminä", kirjoittaa Erkki Haaranen⁸. Haaranen kiinnittää huolensa erityisesti siihen seikkaan että vapaa-aikaa on enemmän kuin koskaan, ja silti ollaan masentuneita, tyytymättömiä ja välinpitämättömiä.

Tiede on lisäksi yhä ongelmien syy. Samalla tavalla kuin Pentti Hukka, Haaranen vetoaa "tiedeuskoon". Haaranen ei kuitenkaan tarkoita tiedeuskolla ensisijaisesti ihmisten passiivista suhdetta tieteen tuloksiin, vaan se on uskoa tieteen käytäntöjen perustalla olevaan rationaalisuuteen:

Meidät on saatu uskomaan ihmisaisteihin ja ihmislogiikkaan pitäytyvään tieteeseen ja sen mahdollisuuksiin tutkia ja hallita kaikkea tietämisen arvoista.

Kyse ei siis ole siitä, ettemmekö voisi suhtautua kriittisesti ja asianmukaisesti tieteelliseen tietoon. Ongelma on, että ylipäänsä suhtaudumme asioihin tieteellisesti, nojaamme kokemukseen asioista, järkeen ja laskelmointiin ja pidämme muunlaista ajattelua humpuukina. Se, mitä Haaranen tarkoittaa "muunlaisella" on tullut jo esille tieteen rajoja tarkastelevien kirjoitusten yhteydessä: on mielikuvia, kuvitelmia ja yliluonnollisia irrationaalisia asioita, jotka ovat tieteellisessä maailmankatsomuksessa toisarvoisia tai "suorastaan merkityksettömiä".

Tieteen rajat tulevat kuitenkin vastaan, kun jätetään tieteellisen tutkimuksen kohteet ja ryhdytään pohtimaan tieteen perustaa ihmisen tiedostuksessa:

Objektiiviset ja samalla tieteen mahdollisuudet pysähtyvät siihen, kun ryhdymme tutkimaan asian toista osapuolta, havainnontekijää eli omaa tietoisuuttamme.

Haaranen tarjoaa selityksen tieteen ja ihmisen hyvinvoinnin toisensa poissulkevuudelle. Koska tieteellinen tieto pyrkii objektiivisuuteen, se ei kykene Haarasen mukaan tarttumaan subjektiiviseen tiedostukseen (tai tajuntaan) muuten kuin ulkoisesti. Henkinen hyvinvointi, mielenrauha ja onnellisuus ovat subjektiivisia tajunnantiloja. Tällaisista lähtökohdista voi päätellä, niin kuin Haaranen tekee, että tieteellinen maailmankuva asettuu yksilön kehityksen esteeksi. Tieteellisesti orientoitunut ihminen on ikään kuin kiinnostunut vain "ulkomaailmassa" tapahtuvista havaitsemistaan asioista, esimerkiksi niiden suuruuksista, suhteista ja laeista. Hän unohtaa oman "sisäisen" havaintonsa ja hyvinvointinsa, mikä sitten johtaa henkisyiden vähenemiseen.

Jos tiede on Haaraselle rationaalinen, niin ihmis mieli on pohjimmiltaan irrationaalinen. Haaranen pelaa muutenkin kahtiajaon ja vastakohtien rakenteilla: on *ulkoinen* tiede, rationaalisuus, kilpailu, omaisuus,

valta ja sosiaalinen asema – ja *sisäinen* tajunta, minuus, itsetunto, mielen tasapaino, vapaus, kokemus, voimavarat ja irrationaalisuus. Hyvää elämää ei tosin voida etsiä pelkästään sisäisestä puolesta. Sisäisen ja ulkoisen voimasuhteet voivat vaihdella, ja sisäisen hallinta tarkoittaisi Haarasen mukaan suurin piirtein keskiaikaista uskonnon valtaa. On etsittävä vastakohtien tasapainoa, harmoniaa. Sisäisyyteen kuuluvia asioita on korostettava nykytilanteessa, jossa vaakakuppi on kellahtanut ulkoiseen.

1980-luvun edettyä puoliväliin Kari E. Turunen jatkaa samaa tematiikkaa, mutta hieman eri painotuksin⁹. Turunen kritisoi "propositionaalisen tiedon harhaa", jonka mukaan kuvitellaan, että tieto on väitteitä. Tiedossa ei siis hänen mukaansa ole olennaista väittäminen ja oikeellisuus, tiedon suhde objektiiviseen todellisuuteen. Jälleen tärkeämmässä osassa on ihmisen yksilöllinen kokemusulottuvuus. Jos Niilo Kaila ajatteli, että on kiinnitettävä huomio ihmisen tiedostukseen tiedon ehtona, niin Turunen puhuu asiasta energian käsitteistöllä:

Ajattelun energeettisen olemuksen oivaltaminen opettaa meille, että tieto on tiettyjä energeettisiä tiloja ihmisen mielessä. Tiedolla ei ole mitään absoluuttisen totuuden sfääriä, vaan se on ihmisen mielen muodostama kuva maailmasta [...] tieto on siis elämän praktisissakin ulottuvuuksissa (tekniikassa esimerkiksi) vain enemmän tai vähemmän väliaikaisia viritystiloja ihmisessä.

Turunen käyttää apunaan vastakohta-asetelmaa, kuten Haaranenkin. Tieto viritystiloina johtaa "idealistiseen" ajatteluun. Tieto objektiivista todellisuutta koskevinä väitelauseina puolestaan vie "luonnontieteelliseen materialismiin". Ideaalinen ja materiaalinen (tai aineellinen) ovat Turuselle kaksi todellisuuden perusvoimaa, joiden on oltava harmoniassa, jotta tasapainoinen elämä tavoitettaisiin.

Idealistinen tieto on jotain kokemuksellista. Se on erityisesti Platonin ideoiden edessä toteutuvaa hämmennystä, ihmetystä ja oivaltamista. Ideat ovat ideaaliselta luonteeltaan jotain sellaista, joka tavoitetaan

aidoimmillaan silloin kun koetaan voimakkaita elämyksiä niitä lähestyttäessä ja "ajatuksin luonnehdittaessa". Ideaalista ei silloin tavoiteta eksaktisti ja selkeästi: "Aitoa ideaa ei voi koskaan lopullisesti ajatuksellisesti purkaa tai toteuttaa".

Idealismin vaarana on epärationaalinen hurmos, mutta sopivasti annosteltuna se elähdyttää ihmistä, ja estää ihmisen muuttumisen elottomaksi koneeksi. Turunen ei kuitenkaan ajattele ideoita ainoastaan yksilön elämän kannalta: ideoilla on myös yhteisöllinen merkitys. Yhteiskuntaa hallitseva materialistinen tieto on johtanut pakonomaiseen säätelyyn, lakeihin ja tiukkaan organisointiin. Turunen ajattelee, että ideat vapauttaisivat yhteisössä erilaisiin mahdollisiin näkökulmiin, sillä kukaan ei voisi pitää niitä täydellisesti hallussaan. Valta ei voisi takertua, samastua niihin. Siksi "ideoihin liittyminen, ideoiden löytäminen ja jatkuva etsiminen jäsentää yhteisöä demokraattisemmin".

Silmäykseni päättyy vuoteen 1990. Vielä *Katsauksen* viimeisimmistä numeroista löytyy kirjoitus tieteestä, tiedosta ja yksilöstä. Erkki Lähde lähtee hankin kaksijakoisuudesta ihmisen tiedossa: nyt vastakkain ovat "kova äly" ja "luovuus"¹⁰.

Lähteen kehittely on kaikista kirjoituksista harkitsemattomin. Kun äly ja luovuus on ensiksi saatu jaetua, maailman asiat sitten jaetaan kahteen luokkaan eräänlaisella ensimmäisen vaikutelman tai tajunnanvirran periaatteella. Äly on tunteetonta, "detaljitietojen muistamista ja yhteensitomista", tai "kylmää energiaa". Luovuus on sen sijaan tunnepitoista energiaa, ja jotain eettisesti korkeatasoista. Lähde kertoilee laajasti kaikenlaisista myönteisistä asioista, jotka seuraisivat luovasta energiasta. Lähteen huoli ei ensisijaisesti koske kuitenkaan yksilöiden hyvinvointia, vaan maapallon tulevaisuutta. Tarkoituksena on tarjota luovaa energiaa etenkin tieteilijöille, sillä heidän vaikutusmahdollisuutensa kehitykseen ovat suurimmat.

Luova energia tarkoittaa Haaraselle periaatteessa kaikkea hyvää, ja älyn kylmä energia kaikkea pahaa. Taloudellinen voittojen maksimointipyrkimys, kilpailu

ja sota ovat peräisin älyn vallasta. Äly on Lähteelle eräänlainen todellisuuden tuhoava periaate. Tätä vastaan on kutsuttava avuksi luovia voimia, jotta löydettäisiin tie eettisyyteen ja ekologisuuteen, ja pelastettaisiin maailma.

Lopuksi

Erästä *Katsauksessa* yhtenäisenä pysynyttä ajatusten kudelmaa on tässä kehitty auki. Ajatukset voivat vaikuttaa itsestään selviltä, sillä jokamiehen tiedekritiikissä sisäisen ja ulkoisen vastakohta syntyy luontevasti. Puhutaan usein tieteen vieraudesta, älyn kylmyydestä ja tunteettomuudesta. Tästä on vaivaton siirtyä vastapuoleen, ihmisen sisäiseen maailmaan, mielikuvitukseen ja tunteisiin.

Ensisilmäykseltä sisäisen ja ulkoisen kaksijakoinen asetelma on helposti omaksuttavissa, ja se saattaa vedota myös tieteen kritiikkiin. Mutta oikeastaan juuri yhtä helposti tämän asetelman voi monelta taholta kyseenalaistaa, tai ainakin voi vaatia sen ajattelemista tarkemmin. Väite tieteellisen tutkimuksen mekaanisesta luonteesta ei ensinnäkään pidä paikkaansa. Sattumat, erilaisten tunteiden käsittely (esimerkiksi matemaatikkojen kauneuselämykset matemaattisten kaavojen edessä, tai tutkijan kyky keskittyä paineen alla), luova kokeilu ja mielikuvitus kuuluvat tieteilijän työhön – voisi jopa ajatella että ilman "sisäistä" kurinalaisuutta, luovuutta ja onnekkaita sattumia tämä työ ei olisi edes mahdollista. Jos tieteen tekeminen ei välttämättä ole "kylmää" kuten väitetään, niin sitä ei sitten ole aina tieteellinen tietokaan. Eikö ole niin, että tiede näyttäytyy hirviönä sille, joka ei toimi sen piirissä ja jolle se ei ole tuttu. Ikänsä tietyn alan tieteiskirjallisuutta luenut tutkija voi *tuntea* olevansa enemmän kotonaan tieteellisten tutkimusten kuin vaikkapa romaanikirjallisuuden parissa.

Ajatukset tieteellisen tiedon valtavan määrän uuvuttavuudesta vaikuttavat aiheellisilta. Tutkijoiden paineet ja kiire ovat todellisia ongelmia. Ihminen joutuu tehostamaan toimintaansa aina mekaanisuuteen asti

jos lyhyessä ajassa on saatava paljon aikaan. Mutta tämä ei ole ainoastaan tieteen tutkijoiden vaan myös muiden alojen työntekijöiden vaikeus. Teho ja tuottavuus kytkeytyvät tietynlaiseen järjestykseen pikemmin kuin tunnemaailman tapahtumiin. Jos haluaa toimia tehokkaasti, on parempi olla miettimättä asioita liikaa tai jäämättä rypemään tunteissa (vaikka vastakkaisesti voidaan korostaa välittömien oivallusten ja intuition asemaa tehokkaassa toiminnassa). Ei ole niin selvää voiko tehokkuuden samastaa järkevyyteen ja harkintaan. Esimerkiksi loogikan tutkimus saattaa vaatia rauhallista ja hätäilemätöntä mieltä (jarruttelemassa ajatuksia kulkeutumasta yli päätelmien askelmista, kehottamassa käymään jokaisen vaiheen huolellisesti läpi). Vielä vähemmän selvää on, auttaako "ulkoisuuden" luokittelu modernin tehokkuuden luonteen ymmärtämistä.

Väittäisin että ajatus tieteen mekaanisuudesta motivoituu silloin kun ollaan tekemisissä tieteellisen tiedon eikä tutkimuksen kanssa. Tiedemaailma välittää ulkopuolelleen vähemmän tietoa tieteellisen tutkimuksen luonteesta kuin tarjoaa valmista tutkimustietoa. Tieteellisen tekemisen maailma piiloutuu tarjotun tiedon taakse. Onhan tutkimuksen päämääränä tieto ulkomaailman olioista. Tieteilijöiksi aikovat viettävät aikansa hiljaisissa ympäristöissä, yrittäen opetella kurinalaista ja huolellista tutkimustyön tekemistä. Muut tulevat kosketuksiin tieteellisen tiedon kanssa kun tulokset ja niiden seuraukset esitellään tiedotusvälineissä. Tieteellinen tutkimustulos on siinä mielessä irronnut tekoprosessista ettei se kehota lukijaa käymään tutkimuksen tielle. Tieto vain "käskee" lukijaa hyväksymään tai hylkäämään. Tuntuu epäuskottavalta ajatella että tieteen tekemisen tunnusmerkki olisi konemaisuus. Jos tieteessä on jotain konemaista, niin tämä konemaisuus on löydettävissä muustakin ihmisen järkevistä toiminnasta.

Mielestäni tällaisista asetelmista voisi lähteä pohdiskelemaan tieteellisen tiedon "kylmyyden" ongelmaa. Siihen ei silloin välttämättä tarvita sisäisen ja

ulkoisen tiedon vastakohtaa. Yleisemmin ottaen tieteen tai tieteellisen metodin leimaaminen tietyllä rakenteella johtaa helposti tieteen tutkimuksen laiminlyöntiin kokonaisuudessaan, ikään kuin tiedettäisiin jo valmiiksi mistä missä tahansa tieteellisessä toiminnassa on kyse. Yksinkertaistaminen ehkä helpottaa maailman kokonaisuuden selkeämpää rajaamista, mutta samalla siinä voidaan hukata monia mielenkiintoisia ja hedelmällisiä ajatuksia. Sitä paitsi on mahdollista ajatella selkeästi, vaikka ei tavoittaisikaan suurta kokonaisuutta.

Mutta en luultavasti tekisi oikeutta *Katsauksen* kirjoittajille, jos tulkitsisin sisäisen ja ulkoisen erottelun ainoastaan nopeana ja helppona vetoomuksena yleiseen mielipiteeseen. Onhan taustalla myös "henkityhteellinen" perinne, idea henkisestä kehityksestä jota kuvaillaan sisäisyyden käsitteistöllä (kääntyminen sisään päin, sisäinen tiedostus, meditaatio, jne.). On ollut pyrkimyksiä kehitellä henkisen todellisuuden tiedettä vallitsevan tieteen rinnalle. Se on ollut sinänsä arvokas yritys ratkaista nykyajan ihmisen ongelmia: on ehkä koettu henkinen tyhjiö yhteiskunnassa, nähty tarvetta sen paikkaamiselle. Tämän osaltaan suomalaisen perinteen – jonka pintaa tulin raapaisseeksi – syntyhistoria, sen kirjoittajien motivaatioiden, asenteiden ja käsitysten tarkempi tutkiskelu voisi olla mielenkiintoinen tehtävä. ■

- 1 Pentti Hukka: "Tiede kysymyksen alaisena", *Katsaus* 2/1959.
- 2 Reijo Wilenius: "Tiede ilman perustaa", *Katsaus* 1/1965.
- 3 Dr. X: "Lääketieteen kriisi", *Katsaus* 6/1965.
- 4 Niilo Kaila: "Passiivisesta ja dynaamisesta tiedonkäsityksestä", *Katsaus* 2/1965.
- 5 Immanuel Kant: *Kritik der Reinen Vernunft*, alkuteos on vuodelta 1781.
- 6 Reijo Wilenius: "Ihmisen tieto ja sen rajat", *Katsaus* 3/1975.
- 7 Lasse Laine: "Todellisuus inhimillisen tiedon ja kokemuksen rajoittamana", *Katsaus* 1/1976.
- 8 Erkki Haaranen: "Mihin ihminen ulottuu ja mihin tiede rajoittuu?", *Katsaus* 6/1982.
- 9 Kari E. Turunen: "Yhteisö, tieto ja idea", *Katsaus* 3/1985.
- 10 Erkki Lähde: "Tieteellinen luovuus", *Katsaus* 5–6/1990.

Lauri Rauhalan käytännöllinen filosofia

– teosten Ihmiskäsitys ihmistyöstä ja Tajunnan itsepuolustus luentaa

HERMANNI YLI-TEPSA

Lauri Rauhalan luku

Tämän kirjoituksen piti alun pitäen olla arvio kolmesta Lauri Rauhalan (1914–) kirjasta, jotka Helsingin yliopiston *Yliopistopaino* uudelleenjulkaisi vuonna 2005: *Ihmiskäsitys ihmistyössä*¹, *Tajunnan itsepuolustus*² sekä *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia*³. Tarkoitus oli saat-
taa suomalaisessa keskustelussa jo pitkään vaikuttaneen psykologin ja filosofin teosten julkaisu julkiseen huomioon, niitä kun ei oltu mainittu vielä missään (mitään kommentteja ei löytynyt ainakaan internetistä, jonne nykyään lähes kaikki ennemmin tai myöhemmin ilmestyy) muualla kuin Yliopistopainon mainosesitteessä tai joidenkin tutkimusten lähdeluetteloissa.

Työn edetessä pyrkimys arvioida Rauhalan teoksia (sellaisessa arvioimisen mielessä, jossa ajattelijan väitteitä punnitaan määrätyn filosofisen keskustelun asetelmassa) alkoi kuitenkin korvautua viehtymyksellä seurata hänen ajatuksenjuoksuaan, yrittää siis ymmärtää väittämien taustalla olevia motiiveja ja niistä muodostuvan kokonaiskuvan omalaatuisuutta.

Sysäyksenä toimi vastareaktio lähestymistavoille, joihin helposti jää. Ensinnäkin Rauhalalla on vahva rooli suomalaisessa keskustelussa, joka koskee ihmistieteitä ja etenkin ihmisen hoitotyötä, ja jossa pohditaan ihmistieteiden ja luonnontieteiden suhdetta. Hän vastustaa luonnontieteiden, fysiikan, kemian, biologian ja aivotutkimuksen yksinoikeutta ratkaista ihmisen olemusta ja ihmisen hoitoa koskevat kysymykset – ja vastaavasti puolustaa ihmistutkimuksen riippumattomuutta luonnontieteellisestä lähestymistavasta. Ihmistutkimuksesta Rauhalaa lähinnä on psykoterapia, olihan hän ensimmäisten suomalaisten kliinisten psykologien joukossa ja teki alalla pitkän uran.

Keskustelussa viimeiseltä vuosikymmeneltä muiden muassa kognitiotieteilijä Matti Kamppinen ja filosofi Sami Pihlström ovat kommentoineet Rauhalan käsityksiä. He luonnehtivat häntä monipuoliseksi ja asialliseksi kirjoittajaksi, jolla poleeminen tyyli menee kuitenkin filosofisen perusteltavuuden yli. (Kamppinen puhuu Rauhalan 'hermeettisyydestä'. Pihlström puolestaan odottaisi Rauhalan sinänsä kannatettavan käsityksen tueksi perusteellisempaa argumentaatiota⁴.) Jyri Puhakainen toisaalta ruokkii juuri tätä poleemisuutta Rauhalan elämää koskevassa teoksessaan *Personan puolustaja*. Hänelle Rauhalan näyttäytyy ikään kuin ihmisyyden pelastajana kylmässä tieteellis-teknologisessa yhteiskunnassa.

Toiseksi, Rauhalan tapa kirjoittaa Husserlin ja Heideggerin filosofiasta vaikuttaa ensisilmäyksellä olevan vailla yhtymäkohtia siihen mannermaisen filosofian keskusteluun, mihin on tottunut. Tästä syntyy houkutus lähteä samalle linjalle kuin Jarkko S. Tuusvuori, joka väittää Rauhalan olevan tietämätön perinteestään⁵. Tuusvuori esittää, ettei Rauhalan tee oikeutta

Heideggerille käyttäessään häntä "käsitevastaisuuden äänitorvena", tai "eettisyyden, humanismin ja individualismin" takuumiehenä. On taipumusta uppoutua arvostelemaan sitä, kuinka oikeudenmukaisesti Rauhala tulkitsee Husserlin tai Heideggerin ajattelua.

En halua väittää, että nämä lähestymistavat olisivat huonoja – päinvastoin, ne ovat hyvin tarpeellisia ja tärkeitä ja mitä luultavimmin pätevämpiä kuin se mitä tässä kirjoituksessa haetaan. Mutta eräs seikka, mikä kyseisten arviointitapojen korostuessa jää mietityttämään on niiden välittämä käsitys suomalaisesta varsinkin vanhempien sukupolvien edustajien filosofiasta (Lauri Rauhala kirjoitti väitöskirjansa 1960-luvulla). Ikään kuin kaikki mitä heistä voisi saada ajattelijoina irti, olisi tietty asema määrättyssä debattissa tai sitten rooli alkuperäisten ajattelijoiden epä-alkuperäisenä ja epäonnisenä tulkitsejana. Tällä haluan ilmaista ainoastaan, että tämän suuntaisten ajattelmien taustaa vasten Rauhalan lukemisessani tuli tavaksi tyyntyä omia välittömiä ennakkoluuloja ja hillitä ensimmäisiä tuomitsevia (tai puolustavia) reaktioita, jotta hänen oman ajattelunsa kulku, toimenpiteet ja motiivit tulisivat asiallisella tavalla esille.

Kirjojen arviointitehtävä muutti siis muotoaan kriittistä yritykseksi seurata lähemmin Rauhalan ajattelmia, ennakkoluuloja pidätellen. Lisäksi Kolmesta Rauhalan teoksesta vain kaksi, *Tajunnan itsepuolustus* ja *Ihmiskäsitys ihmistyössä* tulevat tässä tarkemman huomion kohteeksi. Kolmas alussa mainittu kirja, *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia* jää maininnan tasolle. Tarkoitus ei ole luoda kattavaa kuvaa kaikista teemoista ja ongelmista, joita Rauhala käsittelee. Sen sijaan etsin perusteita erälle hänen ajattelunsa johtomotiiveille. Tämä mahdollistaa Rauhalalle asiaankuuluvien kysymysten muodostamisen.

Teosten sisältöä ja motiiveja

Ihmiskäsitys ihmistyössä on julkaistu alunperin vuonna 1982. Rauhala kertoo alkusanoissa, että ihmiskäsityksen filosofista analyysia ja empiiristä ihmis-

tutkimusta käsittelevä kirja pohjautuu pitkäaikaiseen tutkimus- ja opetustyöhön⁶. Tästä ei liene epäilystä. Rauhala oli aloittanut psykologian ja psykoterapian parissa jo 40-luvulla, saatuaan työn Nikkilän mielisairaalan sairaalapsykologina. Tutkimustyöhön ja opettamiseen siirtymisen tarpeen pohjalla olivat siis kokemukset psykologin toimessa. Vaikuttaviksi tekijöiksi käsitystensä muotoutumisessa Rauhala mainitsee mielisairaalatyön lisäksi muunmuassa opintomatkan Englantiin ja siellä läpikäydyn Jungilaisen psykoanalyysin⁷. 50-luvun lopulta lähtien Rauhala oli tuottanut lukuisia psykologian artikkeleita. Samalla vuosikymmenellä alkoi hänen suuntautumisensa filosofiaan: vuonna 1969 ilmestyi Rauhalan Sven Krohnin ohjauksessa kirjoittama, Husserlin fenomenologiaa ja Heideggerin fundamentaaliontologiaa tulkitseva väitöskirja *Intentionality and the problem of the unconscious*⁸. 70-luvulla Rauhala julkaisi psykologiaan ja psykologian filosofiaan liittyviä tekstejä ja kirjoja. Vuonna 1980 Rauhala oli jäänyt eläkkeelle Helsingin yliopiston soveltavan psykologin apulaisprofessorin virasta. "Pitkäaikainen tutkimus- ja opetustyö" tarkoittaa hänen kohdallaan kokonaista ammatillista uraa.

Ihmiskäsitys ihmistyössä jakaantuu kahteen osaan: kirjan ensimmäisessä osassa on "ihmiskäsityksen filosofisen analyysin". Toisessa osassa ihmiskäsitys kytetään empiiriseen tutkimukseen, mikä tarkoittaa lähinnä erilaisia ihmisen tutkimisen ja hoitamisen muotoja (esimerkiksi lääkärin, sairaanhoitajan, psykoterapeutin tai kuntouttajan työtä). Jo teoksen alusta lähtien filosofia kytkeytyy ihmisen käytännön hoitotyöhön. Rauhala ei jätä mainitsematta kuinka hänen filosofisen analyysin motivaationa on perustella ihmistutkimusta ja hoitotyötä. Siteerataanpa edelleen teoksen alkusanoja:

"[...] vakaaksi käsityksekseni on vähitellen muodostunut se, että ihmistutkimus ja ihmiseen kohdistuva sekä hänen hyväkseen tarkoitettu toiminta monissa eri muodoissaan eivät voi parhaalla mahdollisella tavalla edistyä, ellei nykyistä paremmin ensin selvitetä sitä, millaisen tutkimus- sekä vaikuttamiskohteen kanssa niissä ollaan tekemisissä"⁹.

Ihmisen hoitotyö edellyttää perustukseksi filosofista analyysia. Samalla asian voi nähdä niinkin että ihmisen hoitotyöhön liittyvät kokemukset ja ongelmat tulevat ohjaamaan Rauhalan käsiteanalyysia.

Tajunnan itsepuolustuksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1995. Teoksessa Rauhala antaa oman panoksensa filosofiseen keskusteluun ihmismielen luonteesta ja sen suhteesta fysikaaliseen maailmaan. Otsikko vihjaa mille kannalle teoksessa asetetaan. Tajunnan itsepuolustus on kannanotto ihmisen merkityksellisen kokemusmaailman omalakisluuden puolesta, sellaisia "epämielekkäitä ehdotuksia vastaan joissa eri tavoin pyritään peruuttamaan ihmiseltä merkityksillä operoinnin mahdollisuus". Erityisesti kirjan alkupuoli, jossa tajunnan käsitettä (jota Rauhala siis käyttää mielen, mentaalisen tai tietoisien sijaan¹⁰) määritellään, keskittyy tähän tehtävään. Rauhala arvioi kognitiotiedettä ja sen käsitystä ihmisestä, pohdii erityyppisiä ratkaisuja psyko-fyysisen ongelmaan ja käsittelee tietoisien ja tiedostamattoman suhdetta. Argumentointi tajunnan puolesta jatkuu myös kirjan loppupuolella, jossa selvitetään tajunnallisuuden osuutta ihmisen kokonaisuudessa ja erotetaan erilaisia tajunnan tyyppejä.

Kahdesta teoksesta *Ihmiskäsitys ihmistyössä* on kattavampi analyysi ihmisestä ja ihmistutkimuksesta. Siinä Rauhalan omalaatuinen ihmiskäsityksen analyysi, ja samalla tajunnan määrittely tulee perusteluksi laajemmin kuin *Tajunnan itsepuolustuksessa*. Teosten lukuni ajatuksena on, että jälkimmäinen kirja ja sen motiivit on paremmin ymmärrettävissä edellisen pohjalta.

Tajunnan itsepuolustus

Aloitin *Tajunnan itsepuolustuksesta*. Yksi kirjan johtajatuksista koskee filosofian toimenkuvaa: "Filosofian tehtävänä on paljastaa kohteena olevien asioiden perusluonne ja niissä vallitsevat rakenteelliset suhteet"¹¹. Kirja etenee tämän ohjesäännön mukaisesti. Ensiksi paljastetaan tajunnan olemus, sitten tarkastellaan

sitä suhteissaan toisiin ihmisen olemispuoliin (jotka Rauhalan erottelussa ovat kehollisuus ja situationaalisuus).

Rauhala kritisoi toistuvasti ihmistä koskevien käsitysten tai käsitteiden hämäryyttä tai sekavuutta, ja vaatii niiden selkeää ja täsmällistä erottelua. Tämä on mittapuu *Itsepuolustuksen* alun historiakatsauksessa jossa kerrotaan "tajunnan ongelman muotoutumisen vaiheita". Rauhalan historiataustatiedustelu edustaa eräänlaista tajuntatieteellistä realismia: hänelle tajunta on tutkimuskohde jonka suhteen historiallinen kehitys etenee. Kreikkalaisten varhainen käsite *psykhé* on vielä hämärä ja monimielinen. Edettäessä kohti nykypäivää kehitys on käsitteiden tarkentumista. Ei liene kummallista, että Rauhala nostaa keskeiseksi René Descartesin (ajattelijan, jolle juuri selkeys ja tarkkuus ovat ensimmäisen filosofian periaatteita) tajunnan käsitteen. Descartesin tietoisuuskäsitys opettaa, kuinka tajunta voidaan erottaa selkeästi toistenlaisista ihmisen olemisen muodoista ja tutkia sitä itsenäisenä entiteettinä¹². Se on mahdollistanut tajunnan analyysien tarkentumisen myöhemmässä ajattelussa. Tässä kehityskaareissa Edmund Husserlin fenomenologian ansio on seikkaperäinen tajunnan rakenteen analyysi¹³. Rauhala kirjoittaa, että fenomenologisen analyysin "avulla voidaan tajunnan ongelmapiirin käsittelyyn vielä nykyisin sisältyvää sekavuutta selkeyttää"¹⁴.

Miksi Rauhala puhuu tajunnasta, eikä tietoisuudesta tai mielestä? Tietoisuus ei kelpaa, koska se on vastakohta tiedostamattomalle. Rauhala haluaa puhua yleisestä ihmisen merkityksellisen kokemuksen kokonaisuudesta, joka kattaa sekä tietoisien että tiedostamattoman. Mielellä sen sijaan on myös toinen merkitys "merkityksen perustekijänä"¹⁵. Rauhala luopuu sen käytöstä kokemuksen kuvaajana sekavuuden välttämiseksi.

Itsepuolustuksen periaatteista

Tajunnan itsepuolustuksen lähtökohtana on ihmisen olemassaolon muotojen kolmijako. Ihmisen olemassaolossa on Rauhalan mukaan eroteltava tajunta

(psykkis-henkinen kokemuksellisuus), keho (orgaaninen tapahtuminen) sekä situaatio (suhteutuneisuus ympäristöön)¹⁶. Jaolla on ainakin kaksi perustetta.

Ensimmäinen niistä on erottelun selkeys, tai se mitä Rauhala kutsuu "loogiseksi moitteettomuudeksi". Toinen peruste puolestaan liittyy Rauhalan soveltavaan projektiin: kolmijako toimii hyvin ajateltaessa ihmisen filosofisen analyysin empiirisiä sovellutuksia ihmistutkimuksessa ja hoitotyössä. *Tajunnan itsepuolustuksessa* kolmijaosta huomion alla on ensisijaisesti tajunnan ja kehon erottelu.

Rauhala esittää että tajunnan olemassaolon epäileminen sellaisenaan riittää osoittamaan sen itsenäisen olemisen tavan. Kuten Descartes ajatteli, epäilemisessä itsessään on jotain samankaltaista kuin vaikkapa tietämisessä, uskomisessa tai haluamisessa. Tämä erottaa tietoisuuden ei-tietoisista (tai Rauhalan Eino Kailalta omaksumiaan termejä käyttäen: tajuisen tajuttomasta) fysikaalisista kappaleista ja järjestelmistä.

Tässä vakuuttavuuden kriteerinä ei ole niinkään oikeutettavuus tai argumentatiivisuus, vaan eräänlainen ilmeisyys. Esimerkiksi mentaalisen kausaation ongelma on eräs pulma, joka esitetään mielenfilosofiassa reduktiivisen fysikalismien (jossa tietoisuuden ajatellaan palautuvan aivojen fysikaalisiin tapahtumiin) puolesta. Jos oletetaan fysikaalisen ja mentaalisen ratkeamaton eritasoisuus, niin silloin käy vaikeaksi ajatella mentaalisen (esimerkiksi henkilön päätökset) kausaalista vaikutusta fysikaaliseen (esimerkiksi päätös liikuttaa edessä olevaa kappaletta), jos lisäksi oletetaan että vain fysikaalisilla olioilla voi olla vaikutusta toisiin fysikaalisiin olioihin. Fysikaalisti vetoaa tähän ongelmaan: se jää ratkaistavaksi sille joka olettaa mielen ja ruumiin eritasoisuuden (itse asiassa moni mielenfilosofi kokee filosofian merkityksen olevan nimenomaan tämän tyyppisten ongelmien ratkaisemisessa)¹⁷.

Rauhala ei vetoa siihen että hänen käsityksensä selviäisi mahdollisimman uskottavana erilaisista vasta-argumenteista, eikä hän tunnu hakevan

vakuuttavuutta tässä mielessä. Sen sijaan hän nojautuu merkityskokemuksen itsensä ilmeisyyteen: "Vaikka ajattelun neurofysiologiset korrelatiiviset vastineet voitaisiin kuvata kuinka yksityiskohtaisesti tahansa, se ei lisäisi eikä poistaisi mitään siitä merkityskokemuksesta, joka ajattelussa jo on läsnä." Ilmenemisen tai läsnäolon tavan suhteen merkityksellinen kokemus eroaa fysikaalisista havainnoista entiteeteistä – eikä tämän eron vakuuttavuutta voi tehdä tyhjäksi reduktiivisen, mentaalisen kausaation ongelman poistavan selityksen vakuuttavuudella.

Mutta läsnäolonkaan problematiikka (jonka kehittäminen olisi vienyt hänet lähemmäs Husserlin ajattelua) ei ole Rauhalalle ensisijainen. Filosofisten käsitysten seuraukset empiirille tutkimukselle ovat tärkeämpiä: "[mielen ja aivojen] identiteettioletus ja [tajunnan] eliminoiva materialismi johtavat [...] ihmistutkimuksen käytännössä samaan. Tarvitsee tutkia vain aivoja.¹⁸" Filosofisesta käsityksestä ei saa seurata ihmistutkimuksen palauttaminen kognitiotieteeseen ja aivotutkimukseen. Tämä onnistuu vain, jos tajuntaa pidetään itsenäisenä ja se erotetaan selkeästi omaksi olemisen tavakseen.

Tajunnallisesta kokemuksesta

Mitä tajunnan filosofinen tutkimus erottelee kohteestaan? Otan esiin välttämättömiä piirteitä tilanteen hahmottamiseksi. Rauhalan analyysillä on edellä mainitut kaksi perustetta: hän hakee selkeitä erottelevia, jotka ovat toimivia käytännön ihmistutkimuksen kannalta. Oikeastaan hänen tajunnan analyysinsä ei herätä hämmennystä. Sen ainekset löytynevät perinteisistä inhimillisen kokemusmaailman kuvauksista.

Tajunnan rakenteelliset piirteet Rauhala omaksuu lähinnä Husserlilta. Franz Brentanoa ja Husserlia mukaillen (mutta samalla vieden tulkintaa omaan suuntaansa). Tajunnallisen kokemuksen perusrakenne on intentionaalisuus: kokemus on suuntautumista johonkin kohteeseen (tietäminen on aina jonkin tietämisestä, rakastaminen jonkin rakastamista, odottaminen

jonkin odottamista, jne.). Kyseessä on merkityssuhde: kaikki kokeminen on jonkin asian kokemista jossa-kin merkitsevässä mielessä¹⁹. Merkitykset ovat asioiden mielellisiä edustuksia, joiden mukaan asioihin ollaan suhteessa²⁰. Edelleen mielelliset edustukset ovat luonteeltaan ideaalisia: ne ovat yleiskäsitteitä, jotka "kokoavasti nimeävät" kokemussisältöjen moninaisuutta²¹. Voidaan vielä lisätä että kokemus on henkilökohtainen ja että määrätty henkilö kokee havaitsemansa yksilöolion useassa merkityksessä (tai hänen kokemuksensa jäsentyy näiden merkitysten keinoin²²). Esimerkiksi äidille hänen käsissään pittelemänsä olion on (eli saa merkityksen) lapsi, rakas, pieni, siihen kytkeytyy omistushalua, jne. Äidin kokemus lapsesta on muunmuassa uskomuksia ja tietoa, rakkautta tai omimishalua.

Tajunnan itsepuolustuksen viimeisessä luvussa Rauhala luokittelee tajunnallisen kokemuksen tyyppejä. Hän tarkastelee lyhyelti tietoa, tunnetta, tahtoa, uskoa ja intuitiota. Intentionaalisten kokemusten lisäksi Rauhala luettelee myös sellaisia kokemuksia, joilla ei vaikuttaisi olevan tiettyä kohdetta. Tällainen on muunmuassa pyhyden kokemus, jota Rauhala myös pitää ihmisen uskonnollisuuden universaalisena perustana.

Tajunnallinen kokemus voidaan lisäksi jakaa psyykkiseen ja henkiseen puoleen²³. Psyykkinen nimeää välittömän elämän ja kokemuksen. Vietit, pyyteelliset halut, tai vaikkapa jokapäiväisen toiminnan käytännön kyvyt ovat psyykkisiä. Henkinen sitten nimeää tajunnan "korkeamman asteen" toimintoja, jotka edellyttävät itsetietoisuutta, kykyä reflektoida tai tiedostaa asioita kohteellistamalla niitä. Henkisen sfääriin Rauhala luokittelee esimerkiksi tahdon aktit, tiedon ja uskon.

Kuten aikaisemmin jo mainittua, tajunta kattaa Rauhalan mukaan sekä tiedostamattoman, että tietoisien puolen. Tiedostamaton määrittyy kuitenkin eri tavalla kuin psykoanalyysissa. Tiedostamattomat tajunnalliset merkitykset ovat heikommin tai vahvemmin

piileviä (esimerkiksi unohdettuja, torjuttuja, tai epämieluisia, tai jollain toisella tavalla tietoisuuden valokeilasta etäännyneitä) merkityssuhteita, joiden on ainakin periaatteessa mahdollista tulla tiedostetuksi. Rauhala käsittää tietoisien ja tiedostamattoman eron aste-erona: tietoisuus on kokemuksen yksilöllinen, henkinen ja hallinnollinen keskusta ja tiedostamaton tästä etäännyvä periferia²⁴. Hänen mukaansa freudilaisessa psykoanalyysissa tiedostamattoman asema on liian määräävä ja siinä ihminen käsitetään liialti henkilökohtaisen vastuun ulkopuolisten voimien vangiksi²⁵. Rauhalalle kokevan yksilön tai subjektin korostaminen tajunnallisuuden keskiössä on tärkeämpää.

Tajunnallinen kokemus saa ajallisen tapahtuman hahmon, kun se esitetään "merkitysten organisoitumisen spontaanina prosessina"²⁶. Näin Rauhala pääsee analysoimaan kokemusta henkilökohtaisena kehityksenä. Kun asioiden mielellisiä edustuksia vastaanotetaan niiden merkitykset suhteutuvat subjektin omaan "kokemushorisonttiin". Kullakin kokevalla yksilöllä on paitsi henkilökohtainen, myös kulttuurinen horisontti (tai maailmankuva) joka ylipäänsä mahdollistaa asioiden kokemisen. Samalla olioiden "lähetämät" edustukselliset merkitykset tulevat tulkituksi siihen nähden. Rauhalan esimerkissä "pimeällä metsäpolulla kulkutien yli kaareutuvasta näreestä tarjoutuvat aistikvaliteetit tulkitutuvat pelokkaan ihmisen maailmankuvassa helposti hyökkääväksi rosvoksi"²⁷.

Ihmisen olemassaolon muotojen suhteet ja kokonaisuus

Jos erilaiset olemassaolon muodot näyttäytyvät erotteiluissa selkeästi, niin selkeys vähenee kun muodostellaan kokonaisuutta. Selvitettyään tajunnan perusluonnetta Rauhala selvittelee sen suhdetta kehollisuuteen ja tajunnallisuuteen. Toisin kuin edeltävien analyysien pohjalta voisi kuvitella, tajunnallisuus ei suinkaan ole toisia olemassaolon muotoja perustavampi vaan kaikki ovat "perustavuudeltaan tasavertaisia". Tämä johtaa hämmästyttävään kokonaisnäkymään

ihmisestä. Ihmisen kokonaisuus on "eri olemuspuolia edustavien ja olemuksellisesti jyrkän toisistaan eroavien tapahtumien ja asiantilojen yhteispeliä"²⁸, kuitenkin vailla keskinäisiä syy–vaikutus-suhteita.

Tajunta on omalla tavallaan riippuvainen kehosta. Aivojen fysikaalinen rakenne luo perusehdot merkityksellisen kokemuksen syntymiselle: tajunnallisuutta esiintyy vain ihmisaivojen fysikaalisten rakenteiden pohjalta. Tajunnallinen tapahtuminen on kuitenkin toisella tasolla, eikä Rauhala näe tajunnallisten kokemusten ja aivofysiologian korrelaation etsimistä mielekkäänä. Situaatio on tajunnalle erilaisella tavalla olennainen: yksilöllä on oltava ympäristö jonka hän kokee ja joka tarjoaa tulkinnoille "aiheita". Erikoislaatuudessa vastakuvitelmassa Rauhala esittää kehon ja tajunnan sijoittuneena absoluuttiseen tyhjyyteen. Hänen mukaansa tällöin ei voisi kokea mitään. Tässä esimerkki vaikuttaa ontuvan: kokisihan sitä ainakin oman kehonsa, voisi tarkastella vaikka käsiään ja jalkojaan. Vai eikö keho ole osa maailmaa?

Tajunnan ja kehon suhde tulee muutenkin vaikeasti ajateltavaksi, kun keho on ankarasti erotettu kokemuksellisuudesta. Esimerkiksi tahdonalaista liikkumista on ajateltava Rauhalan käsitteistöllä seuraavasti: tajunta päättää liikkua, mikä sitten "resonoi" kehon oman olemassaolon tavan piirissä (kyseessä ei voi olla syy–seuraus-suhde). Keho ryhtyy toimimaan "tajuttomasti", lihakset toteuttavat tiettyjä liikkeitä fysikaalis-organisten lakien mukaan. Liike tulee sitten tajunnassa tulkituksi vaikkapa kävelemisenä ovelle. Tai pisto jalassa on kehon kannalta pelkkä ulkoisen vaikutuksen vastaanottamisen tapahtuma. Se tulee sitten tulkituksi tajunnassa muun muassa kivun tunteena. Itse asiassa Rauhalan kuvailemat ihmisen olemassaolon muotojen suhteet muistuttavat eräitä Descartesin analyysieja, joissa esimerkiksi psykofyysistä "suhdetta" kuvaillaan sekoittamatta keskenään ajattelua ja ruumiillista aistimista²⁹. Descartesille psykofyysisen suhteen kuvaus ei kuitenkaan ole pohjimmainen ruumiillisuuden tarkastelutapa. Hänelle ruumiillisissa

kokemuksissa, kuten nälkä tai kipu, on kyse mielen ja ruumiin sekavasta liitosta, eivätkä ne pohjautu järjen antamiin perusteisiin³⁰.

Ihmisen olemassaolo muodostaa kokonaisuuden, jossa olemuspuolet ovat erottamattomia, mutta kuitenkin toisistaan lähtökohtaisesti eroavia osia. Muutokset josakin ihmisen olemuspuolella koskevat samalla myös toisia. Kun selittävä kausaalisuhde ei käy kuvaamaan tajunnan, tilaation ja kehon suhteita, tulee tarve toisenlaisille tavoilla kuvata tätä "yhteispeliä". Rauhala kirjoittaa, kuinka "yksinkertainen syy–vaikutus-suhde käy hallitsemattomaksi, kun tapahtumassa on mukana useita samanaikaisesti ristikkäin ja sisäkkäin toimivia funktionaalisia suhteita"³¹. Tähän ihmisen kokonaisuuden erikoiseen "logiikkaan" Rauhala ei kuitenkaan syvenny sen kummemmin. Ehkäpä tämä johtuu siitä että perimmäisten kysymysten tai mutkikkaiden ongelmien sijaan hänelle on loppujen lopuksi tärkeämpää säilyttää ajattelun suhde käytännön ihmisen hoitotyöhön. Rauhala ei tahdo ajattelussaan kulkea niille filosofian syvyys-, oikeutettavuus- tai varmuusasteille, joissa arkinen sovellettava tietämys hämärtty edes väliaikaisesti näkyvistä.

Tämän vuoksi Rauhalan ajattelu jättää monia kysymyksiä: miksi mielenfilosofian ongelmiin ei pureuduta perusteellisemmin? Miksi ihmisen kokonaisuuden omalaatuisuus jää vaille tarkempaa selvitystä? Mikä perustelee olemusanalyysin ensisijaisuuden? Nähdäkseni Rauhalan huolena ei pohjimmiltaan ole mennä ongelmien tarkastelussa tai filosofisessa perusteellisuudessa loppuun asti.

Ihmiskäsitys ja ihmistutkimus

Oletukseni saa tukea *Ihmiskäsitys ihmistyössä* -teoksesta. Sen lähtökohtaisessa ongelmanasettelussa filosofinen analyysi asetetaan suhteeseen empiiristen sovellusten kanssa. Filosofisen analyysin tehtävä on avartaa kapea-alaisia ihmiskuvia³² (ihmiskuva on esimerkiksi lääkärin tai psykoterapeutin työssä edellytetty käsitys ihmisestä), jotka oikeuttavat vain tietynlaisen

tutkimuksen³³. Analyysin keinoin voidaan "päästä ihmistutkimuksessa tutkimusalojen aidompaan työnjakkoon". Vastavuoroisesti kylläkin empiirinen tutkimus saattaa velvoittaa muuntamaan ihmiskäsitystä.

Filosofian on siis luotava pohja monipuoliselle ihmistutkimukselle. Tämä merkitsee sitä ettei ihmiskäsityksen analyysin pidä vain argumentoida mahdollisimman vakuuttavasti tietynlaisen ihmiskäsityksen puolesta. Ihmistutkimus ohjaa ihmiskäsityksen muodostusta. Tietynlaisen ihmistutkimusten kentän on seurattava tietystä ihmisen ontologiasta – vastavuoroisesti tämän ontologian on oltava sellainen, että se perustelee ihmistutkimuksen erot. Ikään kuin empiirisen tutkimustyön tulisi löytää itselleen suvereeni, joka sitten määrää että tutkimuksen on oltava juuri sitä mitä se tosiasiaa on. Tällainen järjestys estää ajattelua eksymästä liian ongelmallisille tai radikaaleille poluille.

Rauhala ottaa vaatimuksen huomioon perustellessaan kolmijakoista ihmiskäsitystään. Ihmiskäsityksen on täytettävä tietyt ehdot "jotta filosofin analyysin tuloksena kehkeytyvä ihmiskäsitys voisi muodostua ontologiseksi perustaksi sellaiselle kokonaisvaltaiselle ihmistutkimukselle, jota erilliset ihmistieteet yhdessä nykyisin edustavat"³⁴. Analyysin on paljastettava ihmisen olemassaolon perustavasti erilaiset muodot, osoitettava näistä muodoista ihmistutkimukselle seuraava problematiikka, selvitettävä se ontologinen sitoutuneisuus jota kukin ongelmakenttä edellyttää ja lopulta osoitettava ihmisen olemismuotojen keskinäinen suhde.

Kysymys "mitä on ihminen?" on siis sidottu kysymyksiin "millä tavoin ihmistä voi tutkia?", "mitä on ihmisen suotuisa ja epäsuotuisa olemassaolo?" ja "miten ihmistä hoidetaan?".

Tajunnan, kehon ja tilanteen kolmijako

Paneudun seuraavaksi hieman lähemmin näihin kysymyksiin ja analyysiin. Rauhala ei vain määritä kunkin ihmisen olemassaolon muodon omia piirteitä.

Tämän lisäksi hän tarkastelee hyvää ja huonoa tai suotuisaa ja epäsuotuisaa ihmisen olemassaoloa tajunnassa, kehossa ja tilanteessa. Tällä hän haluaa tehdä selväksi ihmisen hoitotyön jaon kolmeen alueeseen: tajunnan, kehon ja tilanteen ongelmat eroavat lähtökohtaisesti toisistaan ja vastaavasti edellyttävät omankaltaisiaan hoitomenetelmiä.

Rauhalan ihmistutkimuksen kenttä jakautuu ihmisen elinympäristön tutkimiseen, ihmiskehon fyysikaalis-biologis-kemiallisten lainalaisuuksien tutkimukseen ja lopulta ihmisen kokemusmaailman tutkimiseen. Vastaavasti on kolme erilaista ihmisenhoitotyön aluetta, joista vastaavat muunmuassa arkkitehdit (tilanteet), lääkärit, lääketieteilijät tai hierojat (keho) ja psykoterapeutit ja -analyttikot (taju).

Tajunnan itsepuolustuksen yhteydessä mainitsin jo Rauhalan tajunnalle antamia perusominaisuuksia. Taju on psyykkis-henkinen merkityksellisuuden kokemusolotila. Kehollisuus nimeää ihmisen olemassaolon orgaanisena tapahtumisena. Se tarkoittaa kaikkia tajuttomia (mutta silti mielekkäitä, eli tiettyä orgaanista järjestystä tai luonnonlakeja noudattavia) keho-organismien tapahtumia: lihasten ja aivojen toimintaa, ruoansulatusta, verenkiertoa jne. Kehon osien toimintaa voi selittää kausaalisuhteilla tai funktionaalisessa suhteessa organismien kokonaisuuteen. Minäkäänlaiset viittaukset tajunnallisiin kokemuksiin tai merkityssuhteisiin eivät Rauhalan mukaan käy. Kehon noudattaa elämän periaatteita, taju on puolestaan psyykkis-henkistä, merkityksellistä kokemuksellisuutta. Rauhala pyrkii pitämään eron kehon ja tajunnan välillä ankarana, vaikka välillä vaikuttaakin siltä ettei se aivan pysy yllä. Eron pitämisen motivaationa on lääkärin tai hierojan ja psykoterapeutin toimenkuvien pitäminen erillään.

Mielenkiintoista on että vaikka tajunnassa erotellaan psyykinen ja henkinen taso, niin psyykinen eli vaikkapa seksuaalivietti ei Rauhalan käsityksessä samastu kehon orgaanisten toimintojen kanssa. Tässä luokittelussa ei olisi olemassa kehollisia tunteita

tai ruumiillisia haluja, sillä keho ei lähtökohtaisesti tunne tai halua vaan ainoastaan toteuttaa organisin tehtäväänsä. Seksuaalinen halu pitäisi Rauhalan käsityksessä kuvailla ilmeisestikin niin, että keholla on funktionaan muunmuassa lisääntyä. Organisin funktion mukaan toimiessaan keho lähettää tajunnalle viestin josta tajunta sitten saa halunsa aiheen. (Tämä kehittäminen ongelmineen jääköön tähän³⁵.)

Situationaalisuus ei tarkoita Rauhalalle ainoastaan sitä että yleisessä mielessä ihmisillä on tietynlainen ympäristö. Kyse on kunkin ihmisyksilön omasta ympäristöstä. Tätä hän tarkoittaa puhuessaan yksilöllisen tilanteen ainutkertaisuudesta: kukaan ei ole täysin samassa tilanteessa ja paikassa, kullakin on oma perspektiivinsä. Ympäristön tekijöistä, "situaation komponenteista" Rauhala erottelee sellaiset jotka ovat ihmisen valittavissa (esimerkiksi työpaikka tai asunto) ja sellaiset joiden olemassaoloon henkilö ei ole voinut vaikuttaa (geeniperimä, ihonväri tai kansallisuus). Edelleen hän erottelee konkreettiset (esimerkiksi bakteerit ja ravinto) ja ideaaliset (esimerkiksi arvot ja normit) situaation komponentit. Näistä edelliset tulevat vastaanotetuksi lähinnä kehon ja jälkimmäiset yksinomaan tajunnan kautta. Rauhalan kielenkäytössä nämä ovat kehon ja tajunnan "kanavia"³⁶. Ihmisellä ei voisi olla identiteettiä ilman ympäristöä: identifioituminen, tietynlaiseksi henkilöksi tuleminen tapahtuu tilanteen kautta, situaation asioiden omaa luonnetta vastaavasti: esimerkiksi kehoni määrittänyt tietynä kappaleena sikäli kun se sijaitsee tiettyssä paikassa ja paikantuu suhteessa ympäröiviin kappaleisiin, minulla on tietty asema suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä, olen sukupuoleltani mies, isä suhteessa lapseeni, jne.³⁷

Kolmijaon perusteet tarkentuvat kun tarkastellaan kuinka eri ihmisen olemassaolon muotojen ongelmakentät ja niitä koskeva tutkimus eroavat toisistaan. Kehon tutkimus tapahtuu Rauhalan mukaan ainoastaan luonnontieteellisiin olioihin viittaavilla käsitteillä: sairauksien lääketieteelliset kuvaukset koskevat

ainoastaan kehoa organismina ja niiden erityinen käsitekieli eroaa ratkaisevasti sairauskokemusten kuvailuista³⁸. Esimerkiksi tuberkuloosissa tapahtuvista kehollisista muutoksista puhuttaessa ei voi käyttää sellaisia tajunnallista kokemusta koskevia käsitteitä kuin vastuuttomuus tai syyllisyydentunto. Samoin olisi kategoriavirhe puhua ihmisen situationaalisuuteen kuuluvista yhteiskunnallisista ongelmista kuten työttömyydestä sairauksina³⁹. Tämän tyyppiset kehittäyt toteuttavat yhtä Rauhalan ihmiskäsityksen analyysin ehdoista: ihmisen olemassaolon tapojen on vastattava kunkin ihmistutkimuksen alan omaa ongelmakenttää.

Tajunnan häiriöistä

Keskityn lopuksi vielä uudelleen tajunnallisuuteen. Se vastaa Rauhalan omaa alaa, psykoterapiaa. Rauhalalle on erityisen tärkeitä korostaa tajunnallisen kokemuksen käsitekielen itsenäisyyttä. Tätä hän käsittelee laajemmin eritellessään suotuisuutta ja epäsuotuisuutta kolmessa olemassaolon muodossa eli kun painopiste siirtyy ihmisen hoitotyöhön. Rauhalan ydinajatus on ettei tajunnallisen tason ongelmia pitäisi lainkaan kutsua sairauksiksi, vaan "elämäntaidollisiksi ongelmiksi":

Elämäntaidosta puhuminen on hyvin luontevaa niiden kokemuksellisten epäsuotuisuuksien kohdalla, joita diagnostiikassa kutsutaan *funktionaaliseksi eli toiminnalliseksi häiriöiksi*⁴⁰.

Rauhala ei tarkoita, että psyykkisten häiriöiden tutkimisessa ja hoidossa ympäristö ja keho tulisi jättää kokonaan pois laskuista: hän haluaa kääntää tutkimuksellisen suhteen sellaiseksi jossa tajunnallisen tason tarkastelu olisi ensisijainen. "Kokemuksesta lähdettäessäkin kysytään luonnollisesti myös sitä, mikä osuus situaatiolla ja keholla on siihen, että kokemus on se mikä se on."⁴¹ Siinä kokeminen on kuitenkin "pääasia ja varsinainen tutkimuksen taso".

Sairauden problematiikkaan voisi paneutua tarkemmin. Sen pohtiminen (mikä olisi mielenkiintoista

ja tärkeää) jää Rauhalalta paitsioon nimenomaan siksi kun tämä painottaa sairauksien ja tajunnan häiriöiden eroa. Hän ei esimerkiksi lainkaan mieti sairauden olennaisesti kokemuksellista tai merkityksellistä puolta. Eiväthän ihmiset mene lääkäriin tunnistettuaan epätavallisuutta kehonsa orgaanisessa toiminnassa. Nimenomaan sairauden kokemukseen tuntuu kuuluvan kuinka sairaus ottaa sairastavan haltuunsa tämän tahtomatta. Tätä kokemuksellista puolta Rauhala ei kuitenkaan tahtoisikaan nimetä sairaudeksi. Hänen analyysinsä mukaan keho ei voi olla väsynyt, vaan tämä on kehon viestien tulkintaa. Väsymys ja toimintakyvyn lasku näyttäytyy ensisijaisesti elämäntaidollisena ongelmana jonka syyksi viimeistään lääkäriissä paljastuu jokin tauti.

Puhe elämäntaidollisista ongelmista tuntuu antavan suuren painon häiriintyneen kyvyille tehdä valintoja ja olla niistä vastuussa. Taitoja opitaan harjoittelemalla. Taitavuus edellyttää keskittymistä ja työteliäisyyttä. Taitamattomuus puolestaan kertoo laiskuudesta. Taidot (jos ei ajatella lahjakkuutta) ovat henkilökohtaisen valinnan ulottuvilla. On toki mielekästä puhua esimerkiksi järkevistä tavasta suhtautua sairauteen niin että se jolla on elämäntaitoa kykenee säilyttämään mielenrauhansa sairastaessaankin. Mutta jos myös flunssaan kytkeytyvä huono olo määrittää elämäntaidolliseksi ongelmaksi, saa vaikutelman että flunssan tullessa ensimmäiseksi vikaa tulisi etsiä itsestä. Vaikuttaa myös kyseenalaiselta puhua vakavasti mielenhäiriöiden tilasta elämäntaidon puutteena ja paluusta normaaliin elämään taidon oppimisena – ikään kuin suotuisaan elämään palaamisessa olisi aina kyse häiriintyneen omasta päätöksestä palata. Tietenkin taito elää voidaan käsittää erityisessä merkityksessä. Rauhala kyllä puhuu pakkoneurooseista, joissa ”itseohjauksellinen ote elämään” menetetään⁴², mutta jättää tämän teeman tarkemman pohdiskelun.

Elämäntaidolliset ongelmat ovat luonteeltaan ainutkertaisia eli yksilön tilannetta koskevia⁴³. Niiden tutkimisessa on Rauhalan mukaan lähdettävä ensi-

sijaisesti kysymään kohteena olevan henkilön taustaa, uskomuksia ja ympäristöä ja edetä näiden henkilökohtaisten vihjeiden kautta tapauskohtaisesti, ei niinkään erilaisten luokitusten kautta. Tämä paljastaa kaksijakoisen suhtautumisen tajunnan tieteeseen: Rauhala kyseenalaistaa ihmisen tajunnan toiminnasta tuotettujen yleistyksien käytön, mitä hän myös kutsuu ”vallitsevaksi tieteenihanteeksi”. Mutta samalla hän haluaa kutsua tajunnallista ihmistutkimusta tieteenalaksi, ja puhuu tajunnan rakenteiden filosofisesta analyysistä tieteenfilosofiana.

Jos ihmisten tilanteiden ainutkertaisuus ymmärrettäisiin vahvassa mielessä ainutkertaisena ja tapauskohtaisena, niin siinä tapauksessa koko ajatus ihmisyyttä koskevasta yleisestä tiedosta tai edes yksilön tilanteen kielellisestä kuvauksesta hipoi mahdottomuuden rajoja. Mutta Rauhalalla ei ole mielessään psykoterapiaa ainutkertaisena ja toistumattomana tapahtumana. Pikemminkin on tärkeää, että henkilökohtaisen maailmankuvan tutkimuksessa kuljetaan yksilön suuntaan, eli etsitään yhä uusia henkilöä yksilöiviä määreitä⁴⁴, ennemmin kuin yritettäisiin tunnistaa tutkittavasta ihmisestä tietyn yleisen häiriöluokituksen piirteitä. Tajunnallisuuden rakenteen yleinen analyysi toimii ikään kuin perustana joka oikeuttaa tai turvaa tapauskohtaiset toimenpiteet.

Elämäntaidollisia ongelmia käsitellessään Rauhala siirtyy filosofisesta analyysistä suorastaan elämäntaitoterapian poliittisen ohjelman kehittelyyn:

Ilmiöiden luonteen nykyistä parempi käsittäminen olisi poliittisille päättäjille suureksi avuksi. Nykyisin tautiajattelu vielä *mytologisoi* asiat päättäjille käsittämättömiksi. Siksi on ymmärrettävää, että auttamisorganisaatioiden kehittäminen kohtaa rahoitusvaikeuksia. Niin kauan kuin virallisesti puhutaan taudeista päättäjille on vaikea perustella muuta kuin sairaaloita, lääkkeitä ja lääkäreitä. Jos sen sijaan puhuttaisiin kokemuksen epäsuotuisuudesta ja elämäntaidon riittämättömyydestä, joihin monet tekijät vaikuttavat, voisivat päättäjätkin nähdä auttamistyön monivaihteisempaan.⁴⁵

Lopuksi

On ehkä paikallaan jättää Rauhalan kirjoituksen seuraaminen tähän ja yrittää tehdä jonkinlainen yhteenveto. Näyttää siltä että tajunnallisuuden rakenteen analyysi on räätälöity tekemään oikeutta tietynlaiselle psykoterapian mallille, mikä näin mahdollistaa myös poliittisen kannanoton psykoterapian puolesta. Rauhala liittyy niiden joukkoon, joiden mukaan psykoterapia tarvitsee tuekseen jonkinlaisen "metapsykologian": tapauskohtaisella ihmistyöllä, jonka periaatteet jäävät epämääräisiksi, on taipumus jäädä sellaisten hoitoteorioiden varjoon, jotka perustuvat osoitettavaan todistusaineistoon, ennustettavuuteen, tai hoidon tehokkuuteen ja lyhytaikaisuuteen.

Nyt tulisi vain tehdä jatkokysymyksiä: millä tavalla tämä tajunnan paljastettu rakenne oikeuttaa tapauskohtaisen ihmistutkimuksen? Miksi tietyt reduktiiviset mielenfilosofiat, tai miksi kognitiotiede vähentäisi tämänkaltaisen ihmistyön poliittista painoa? Ja vielä: kattaako Rauhalan ihmiskäsitys kaikki hoitotyön muodot, esimerkiksi psykoanalyysin?

Hassulla tavalla Rauhalan olemuserotteluista tulee mieleen Platonin ajatus filosofiajohtoisesta politiikasta, etenkin kun Rauhala väittää että tajunnan, kehon ja tilanteen ongelmakenttien tyyppijako on ikuinen⁴⁶. Tarkoitan sitä kuinka käytännön toimien työnjako suoritetaan ideaalisen mallin mukaan. Erotuksena on kuitenkin ensi sijassa se, etteivät Rauhalan analyysit lopulta perustu ainoastaan filosofisiin periaatteisiin, vaan myös käytännön työhön ja kokemuksiin. Eräs ihmiskäsityksen analyysin periaate on, että sen on oltava tarpeeksi laava oikeuttaakseen hyvin monenlaisia sovelluksia. Tämä ehkä selittää sen, miksi Rauhalan ajatuksia on tosiasiaassa sovellettu erilaisissa yhteyksissä, vaikka niissä jääkin moni kysymys avoimeksi.

Yllätyksekseni löysin verkosta erään kuntoutusyrityksen, nimeltään *Bodymind Oy*, jonka ihmiskäsitys on peräisin Rauhalalta. Pidän nimittäin arveluttavana kolmijaon sovellettavuutta erityisesti kehon kuntoutuksessa. Pitäisikö hierojan ajatella toimintaansa

niin, ettei hän voi käsillään vaikuttaa muuhun kuin lihasten orgaaniseen toimintaan, josta on seurauksena hyvänolon tunne. Tai tuleeko hierojan käsitellä organismeja pikemmin kuin kokevaa henkilöä? Näin käsitettynä hierojan tai kuntouttajan työstä tulisi melko monimutkaista.

Mutta hieroja ei lähde ajattelemaan sovellettavaa käsitystä samalla tavalla loppuun asti kuin filosofi joka käyttää aikansa asioiden kyseenalaistamiseen tai perinpohjaiseen tarkasteluun. Ajatusten ei tarvitse käytännön työssä olla läpikotaisin punnittuja tai kielen virheetöntä – riittää kunhan ne toimivat toteutettavan työn kannalta. Puhe ruumiillisesta kokemuksesta saattaisi johtaa paljon monimutkaisempaan kieleen kuin esimerkiksi seuraava Rauhalan kolmijakoa soveltava yrityksen hoitotyön esittely:

Ihminen tiedostaa oman olemassaolonsa tuntemalla ja kokemalla. Ihmisen on mahdollisuus oppia ymmärtämään kehonsa ilmaisemia viestejä ja tulla näin kehotietoiseksi. Kehotietoisuusharjoitteilla vahvistetaan ihmisen omaa identiteettiä. Samalla ihminen oppii tiedostamaan sekä omat mahdollisuudet että turvalliset rajat olla, liikkua ja selviytyä päivittäisistä toiminnoista.⁴⁷

Sovellettavuus ihmistyössä vaikuttaisi siis edellyttävän käytännössä toimivaa teoriaa tai ihmiskäsitystä, oli se sitten oikeutukseltaan tai perusteiltaan puutteellisempi. Tämä tuntuu nousevan erityisesti esille Rauhalan filosofiassa ja asettaa haasteen monille filosofisille teorioille, joille kaivataan sovitettavuutta käytännön. ■

1 Lauri Rauhala: *Ihmiskäsitys ihmistyössä*, Yliopistopaino, Helsinki, 2005 (Alkuperäisteoksen julkaisi Gaudeamus, 1983).

2 Lauri Rauhala: *Tajunnan itsepuolustus*, 3. painos, Yliopistopaino, Helsinki, 2005 (Ensimmäinen painos vuodelta 1995).

3 Lauri Rauhala: *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysieja ja sovelluksia*, Yliopistopaino, Helsinki, 2005. (Teos on julkaistu aiemmin nimellä *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä*, Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta, vol. 41, Suomen fenomenologinen instituutti, Tampere, 1993.)

- 4 Ks. Matti Kamppinen: "Ihmisen aika", *Tieteessä tapahtuu* 4/1998 ja Sami Pihlström, "Luovan ihmisen puolustajia?", *Tieteessä tapahtuu* 6/2005. (<http://www.tsv.fi/ttapaht/tieteess.html>)
- 5 Ks. Jarkko S. Tuusvuori: "Tendenssejä päin", *Yliopistolehti* 19/1998. (http://www.helsinki.fi/lehdet/yolehti/1998_19/kulttuuri.html)
- 6 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 5.
- 7 Ks. Jyri Puhakainen: *Persoonan puolustaja – Lauri Rauhalan ihmistutkimuksen pioneirina*, Like, Helsinki, 2001.
- 8 Lauri Rauhala, *Intentionality and the Problem of the Unconscious*, Turun Yliopisto, Turku, 1969.
- 9 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 5.
- 10 Käsillä olevassa kirjoituksessa käytän sanoja tajunta, mieli tai tietoisuus synonyymisesti. Samoin puhun kehosta ja ruumiista samaa-tarkoittavasti. Nähdäkseni se ei tässä yhteydessä tuota ongelmia. 'Mielen' kaksi merkitystä ihmisen psyykkis-henkisenä olemuksena (ihmisen mieli ja mielellisyys) ja toisaalta merkityksen perusyksikkönä (sanan mieli ja mielekkäys) käyvät ilmi käyttöyhteyksistään.
- 11 *Tajunnan itsepuolustus*: 105.
- 12 Tässä on yksi piirre, mikä erottaa Rauhalan ja Husserlin ajattelun. Rauhalalle Descartesin ansio on siinä, että tajunnasta tulee itsenäisen tutkimuksen kohde. Husserl puolestaan näkee Descartesin ansion metodisessa epäilyssä, joka osoittaa asioiden ilmenemisen filosofisen vakuuttavuuden periaatteena. Asian ilmenemistä tai läsnäoloa tietoisuudessa on absurdia epäillä. Descartes kuitenkin hukkaa radikaalin löydöksensä määrittäessään tietoisesta minän substanssiksi, samanlaisiksi kohteeksi kuin muut maailmassa olevat oliot. Husserlille Descartesin epäily ei tarjoa uutta kohdetta tieteelliselle tutkimukselle (tai olemusanalyysille), vaan sen avulla löytyy kokemus uutena mittapuuna, johon fenomenologinen ajattelu vain ja ainoastaan voi tukeutua. Ks. Edmund Husserl: *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology* (transl. by Dorion Cairns), Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1995.
On toki totta, että Husserlin ajattelussa voidaan painottaa joko kokemuksen rakenteiden tutkimusta (fenomenologiaa eideettisenä tieteenä) tai kokemusta metodisena lähtökohtana. Rauhalan Husserl-tulkinnassa painottuvat Husserlin analyysien, etenkin tämän merkityksen ja intentionaalisuuden analyysin tulokset – ei niinkään niiden taustalla oleva metodinen lähtökohta tai Husserlin polut fenomenologiaan. Niinpä on selvää, että niille jotka lähtevät fenomenologiaista metodisena vaatimuksena palata kokemukseen tai "asioihin itseensä", Rauhalan tulkinta Husserlin ajattelusta voi näyttäytyä riittämättömänä.
- 13 *Tajunnan itsepuolustus*: 12. Ks. edellinen viite.
- 14 *Tajunnan itsepuolustus*: 12.
- 15 *Tajunnan itsepuolustus*: 23. Rauhala käy läpi myös englannin-, ranskan-, ja saksankielisiä tajuntaan viittaavia termejä. Sivuutan tämän käsitelmäärittelyn.
- 16 *Tajunnan itsepuolustus*: 86.
- 17 Ks. esimerkiksi Jaegwon Kim: *Physicalism or something near enough*, Princeton University Press, New Jersey, 2005.
- 18 *Tajunnan itsepuolustus*: 33.
- 19 Rauhala nojautuu klassiseen Kantilaiseen perusteeseen: asioiden läsnäolo kokemuksemme eroaa olioista sinänsä.
- 20 *Tajunnan itsepuolustus*: 45.
- 21 *Tajunnan itsepuolustus*: 65. En ryhdy tässä pohtimaan tällaisen kielikäsityksen ongelmia.
- 22 Rauhalan esimerkissä ennen kokemuksen merkityksellistä jäsentymistä vallitsee "henkinen yö". Hieman merkillistä on, että samassa yhteydessä hän tuntuu väittävän ihmisen ihmisyyden edellyttävän nimenomaan käsitteellistä kokemusta. *Tajunnan itsepuolustus*: 65. Tämä herättää kysymyksen vauvojen ja pienten lasten tietoisuudesta ennen kuin he oppivat puhumaan. Ajattelisiko Rauhala, että he eivät vielä ole astuneet inhimillisyyden piiriin, tai että he ovat tiedottomia koneita?
- 23 Tämän erottelun Rauhala omaksuu Max Scheleriltä.
- 24 *Tajunnan itsepuolustus*: 83.
- 25 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 116.
- 26 *Tajunnan itsepuolustus*: 80.
- 27 *Tajunnan itsepuolustus*: 81.
- 28 *Tajunnan itsepuolustus*: 87.
- 29 Ks. esimerkiksi René Descartes: *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofasta*, suomentaneet Tuomo Aho ja Mikko Yrjönsuuri, Gaudeamus, Helsinki, 2002 (Alkuteos 1641). Mielestäni on Descartesin eräs vastaus vastaväitteisiin, jossa hän pohtii aistihavainnon luonnetta. Se löytyy sivulta 297.
- 30 Ks. esimerkiksi *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofasta*: kuudes mietiskely. Ks. myös Martina Reuter: 'Rationalismi ja materia', *Filosofian historian kehityslinjoja*, Gaudeamus, Helsinki, 1998.
- 31 *Tajunnan itsepuolustus*: 104.
- 32 Rauhala käyttää itse termejä "ihmiskäsitys" ja "ihmiskuva".
- 33 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 22.
- 34 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 31.
- 35 Itse asiassa tässä tulevat esille kaikki Merleau-Pontyn ruumiillisuuden fenomenologian argumentit, joilla tämä pyrkii näyttämään, ettei olennaista ruumiillista kokemusta voi käsittää mikäli ajattelun lähtökohtana on mielen ja ruumiin kahtiajako. Ks. Maurice Merleau-Ponty: *Phénoménologie de la Perception*, Gallimard, Paris, 1945, etenkin pitkä ruumiista analysoiva luku "Le Corps", 81–234.
Rauhala ei kuitenkaan halua antaa periksi jaotellustaan. Hänen mukaansa Merleau-Pontyn kanta jättää kaksi vaihtoehtoa: "tälöin joudutaan joko edellyttämään merkitystajunnan ja aivotointojen identtisyyttä [...] tai oletettamaan kaksi intentionaalisuuden muotoa". *Tajunnan itsepuolustus*: 92. Ensimmäinen vaihtoehto ei ole Rauhalan mukaan järkevä, toinen puolestaan on liian epäselvä. Epäilemättä Rauhalan motiivien taustalla on myös kysymys ihmistutkimuksen erilaisuudesta.
Käymättä syvemmälle tietoisuuden ongelmiin, totean ettei tässä suhteessa Rauhalalta puutu keskustelukumppaneita. Tietoisuuden, itse-tietoisuuden ja intersubjektivisuuden pohtijoilta, esimerkiksi tanskalaiselta Dan Zahavilta tai suomessa Sara Heinämaalta ja Joona Taipaleelta löytyy perusteltuja kehittyneitä ruumiillisista kokemuksesta, esimerkiksi ruumiin "kinesteettisestä tietoisuudesta".
Huomattakoon vielä, että yhteyksiä ruumiilliseen kokemukseen, liikkeen tietoisuuteen tai siihen, mitä Dan Zahavi kutsuu esi-reflektiiviseksi itsetietoisuudeksi, voisi pohtia Rauhalan psyykkinen/henkinen -jaotellusta lähtien.
- 36 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 44.
- 37 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 45.
- 38 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 51.
- 39 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 52.
- 40 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 100.
- 41 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 101.
- 42 *Tajunnan itsepuolustus*: 141.
- 43 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 105.
- 44 Ks. esimerkiksi *Tajunnan itsepuolustus*: 107–108.
- 45 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 106–107.
- 46 *Ihmiskäsitys ihmistyössä*: 50.
- 47 (<http://www.bodymind.fi/arvot.php>)

Eliminatiivinen materialismi

ROBERT CIESLA

Eliminatiivisen materialismin filosofiassa mitkään mentaaliset prosessit, kuten tunteet, eivät ole missään määrin tosia. Koska aikomus nostaa vesilasi pöydältä viiden minuutin päästä ei suoranaisesti näy aivotoiminnassa ennen sen konkretisoitumista, eliminatistit torjuvat tämän ja muiden aikeiden olemassaolon. Aie, rakkaus, usko, tarve ja tietoisuus ovat jonkinlaisen dualismin aiheuttamia ilmiöitä, joten eliminativistit sulkevat ne kokonaan pois.

Filosofi Wilfred Sellars esitti vuonna 1956 artikkelissaan "Empiricism and the philosophy of mind" joukon ajatuksia, joista eliminatiivinen materialismi on sittemmin ammentanut argumentteja. Sellarsin mukaan itsetietoisuus oli seurausta ihmiskunnan kulttuuriperinnön luomasta primitiivisestä teoreettisesta viitekehystä, eikä mistään sisäisestä tai sinänsä "mieellisestä" ilmiöstä.

Sittemmin filosofit Paul ja Patricia Churchland ovat 80-luvulta alkaen edistäneet eliminativismia alan piireissä. Tämän provokatiivisen näkemyksen etenemiselle on esitetty voimakkaita vastalauseita tiedemaailmassa. Pahimmillaan se lakkauttaisi perinteisen psykologian harjoittamisen, vaikka tämä onkin melko epätodennäköinen kauhuskenaario.

Eliminatiivinen fundamentalismi

Eliminatiivisuus on materialismin ymmärrettävä seuraava aste, jossa pelkkien jumaluuksien hävittäminen ei riitä, vaan ihminen haluaa tuhota itsestään kaiken mahdollisen ei-fyysiseen viittaavan: tunteet, halut, inhimillisyyden. Tämän koulukunnan sloganeja voisivat olla "Ajattelen, siis en ole" tai "Minua ei ole, koska pidän liikaa filosofiasta".

Tarve hävittää psyyke koostuu samoista aineksista kuin uskonnollinen fundamentalismi: ehdottoman auktoriteetin kaipuusta (neurobiologia/Jumala), elämän arvon alentamisesta omien näkemysten vahvistamiseksi (sota tietoisuutta vastaan/ristiretket) ja käsitteellisten suoja-aitojen rakentamisesta oman itsen ja muun maailman välille, joka koetaan liian haastavaksi kohdata (tietoisuuden problemaattisuus/muut uskonnot).

Ultramaterialistisen filosofian eettiset seuraukset ovat niin ikään uskonnollisen fanaattisuuden kanssa identtiset: kaiken elämän arvo laskee dramaattisesti. Zombie-kaikkeus, jossa tietoisuus on elottomiin tähtiin rinnastettava ilmiö on monelle materialistille miellyttävä näkemys.

Tietoisuuden valikoitumisen ongelma

Ajattelun myötä ilmaantuvat kemialliset responssit tapahtuvat aivoissa tuntemattomasta syystä. Neuronit ohjaavat kehoa, mutteivät itseään, kuten

ei televisiokaan syty, vaihtelee kanavia ja sammuu itsekseen. Tietoisuus keskittyy ja valikoi ilmentymisensä.

Tämän koulukunnan sloganeja voisivat olla "Ajattelen, siis en ole" tai "Minua ei ole, koska pidän liikaa filosofiasta".

Jos tietoisuus on aivot, miksei minun kehossani ole vaikka sinun, lukijan tietoisuutta? Miksi "sinuus" ei ole varpusessa ja sinun lapsuudenystäväsi tietoisuus kirpussa? Erilaisia aivoja on täällä biljoonia. Miksi minä en koe itseäni lukijan aistien kautta? Yksilöivä kokemus koetaan kiusalliseksi eliminatiivisten materialistien keskuudessa ja se pyritäänkin yleensä unohtamaan.

Kaikkeuden ilmiöiden jäsentäminen diversifioivasti on seurausta itseään etsivästä, ei-esiohjelmoidusta tietoisuudesta. Muut koneet eivät hae erilaisten "olemattomien" tuntemustensa eksistenssille päätepestettä yhdestäkään sentimentaalisesta filosofiasta.

Redusoimalla maailmankaikkeuden aivokemiaksi materialistit pyrkivät nostamaan naturalismin ainoaksi todellisuuden mittapuuksi. Aivoilla ei kuitenkaan luotu kaikkeutta, joten neurobiologialla ei voidakaan poistaa kaikkea näkymätöntä ja selittämätöntä. Tänne jää runsaasti tilaa vaikka haamuille, keijukaisille ja kaikille tulevaisuuden flogiston-teorioille. ■

Leevi Lehto ja kokeilemisen helppous

ESA MÄKIJÄRVI

Leevi Lehto on kirjallisuuden monitoimimies. Hän on julkaissut useita runokokoelmia niin omaa kuin kääntämäänsä runoutta, kirjoittanut kokeellisen romaanin, ollut *Tuli&Savu* -lehden päätoimittajana, perustanut kustantamon, opettanut luovaa kirjoittamista Kriittisessä korkeakoulussa ja tehnyt paljon muuta. Lehto herättää vielä 56-vuotiaanaakin ristiriitoja.

Miehellä riittää kiirettä nykyäänkin. Tänä vuonna hänelle myönnettiin Nuori Voima -palkinto työstään suomalaisen runouden edistäjänä.

Nuorena Lehto kirjoitti, osallistui nuorisoliittoihin ja otti kantaa. Voittettuaan *Parnasson* vuoden 1967 runokilpailun hän tuli julkisuuteen esikoiskirjallaan *Muuttunut Tuuli* (Otava, 1968). Kokoelmassa liikuttiin vielä perinteisissä tunnelmissa:

*pehmeät varjot liukuvat esteakaisin tuulessa
maankuori kuorii kahtaalle peitettään lumi vesitty
Näin kuulen tuulen kahisevan kohinan avoimesta ikkunasta
Ja ratkaisujen teko on vaarallista
Joku lähimmäisesi alkaa heti kärsiä.*

Runoja seurasi politiikka. 70-luvulla Lehto oli mukana kommunistisessa puolueessa ja yritti estää puoluetta hajoamasta keskinäisiin riitoihinsa. 80-luvulla politiikka korvautui käännöstyöllä ja myöhemmin muilla kirjallisuuteen liittyvillä projekteilla.

Paradoksaalista kyllä punaisesta taustastaan Lehto on aina tuntunut suurta yhteenkuuluvuutta Yhdysvalloista kotoisin olevien kirjailijoiden kanssa. John Ashbery ja Charles Bernstein ovat heistä tärkeimpiä. Lehto on kääntänyt heistä molempia suomeksi.

Käännöskirjat veivät pitkään Lehton kaiken ajan. Omien kirjojen kannalta hiljaisempaa vaihetta seurasi 1990-luvun luomispiikki. Lyhyen ajan sisällä ilmestyivät runokokoelma *Ihan toinen iankaikkisuus* (Otava, 1991), kokeellinen romaani *Janajevin unet* (Taifuuni, 1992) ja runokirja *Kielletyt leikit* (Otava, 1994).

Vuonna 1997 Lehto julkaisi suomeksi sonettimuotoisen kokoelman nimeltä *Ääninen*. Vaikka sonetin ei luulisi taipuvan hyvin ääninkielellemme, Lehto oli toista miestä. Silloin hän kirjoitti:

*Eivätkä sanat merkitystä riistä
jos eivät annakaan. Käy seistä
etäällä kohteistaan ja "soida" niistä:
edetä tietä tuulen-seppeleistä.*

*Ennen kuin näytteen puristavat selkäpiistä
ja varoittavan esimerkin teistä
("tyhjinä vuotavista tynnyreistä")
kyhäävät, neuvoni on: Niistä, kiistä!*

*Riimi voi olla isku taikka voita.
Vie tyhjä tähdellisyys lukuhalut,
jos yksinomaan silmäätkin markkinoita*

*voi hyllyillensä jäädä kaupankalut.
Arvalla heitä miimit, lainaa alut,
maailman taskussa on maailmoita.*

Vuonna 2000 Lehto lupasi lopettaa kirjoittamisen, mutta pyörsi myöhemmin päätöksensä, tai pikemminkin tarkensi sitä. Sen jälkeen hänen pääasiallisena julkaisukanavanaan on toiminut internet. Kirjailijan verkkosivut ovat täynnä materiaalia.

Lehto edistää ja kirjoittaa kokeellista runoutta. Sitä ei aina katsota hyvällä perinteisemmän runouden ystävien keskuudessa. Hänen aloittamansa Google-runogeneraattori, jossa hakukone kirjoittaa runon muutamalla

*Kun mikään ei ole kiellettyä, saattaa joskus
sattumalta tai tarkoituksella osua uusiin ja
mielenkiintoisiin asioihin. Tekijän ei tarvitse
tehdä kaikkea itse, vaan runo tai romaani voi
syntyä myös oivalluksen, löytämisen kautta.*

annetulla sanalla, on herättänyt tunteita puolesta ja vastaan. Lehto on ihastuttanut ja vihasuttanut myös julkaisemalla teoksen nimeltä *Päivä* (Kirja kerrallaan, 2004), jossa on kaikki 20. elokuuta 2003 julkaistut Suomen Tietotoimiston uutiset lajiteltuna aakkosjärjestykseen. Muutama vuotta sitten kauppoihin ilmestynyt runokirja *Ampauksia* ympäröivästä raketista (Savukeidas, 2004) on myös epäsovinnainen, kokeileva kokonaisuus.

Tämänkaltaiset tempaukset ovat Lehdolle arkipäivää, mutta kokeelliselle runoilijalle sopii mielenkiintoista kyllä myös klassisempi runous. Kivi, Runeberg ja Leino ovat kovassa kulutuksessa, luvussa ja tulkinassa. Lehto onkin monesti kehottanut ihmisiä arvioimaan itsenäisyyttä edeltävää Suomea uudelleen runojen kautta.

Äänirunouskin on saanut Lehdon innostumaan. Hän on kokeillut äänittää omaa ääntään ja kokeillut erilaisia keinoääniä. Lehto on myös räpäyttänyt Eino Leinon runoja, koska on kiinnostunut niiden tarjoamista rytmisistä mahdollisuuksista.

Lehto yrittää "kyseenalaistaa korrektin kielen vallan kirjallisuudessa". Hänen mukaansa kieltä ei tarvitse hallita täydellisesti, että sillä voisi kirjoittaa.

Kun mikään ei ole kiellettyä, saattaa joskus sattumalta tai tarkoituksella osua uusiin ja mielenkiintoisiin

asioihin. Tekijän ei tarvitse tehdä kaikkea itse, vaan runo tai romaani voi syntyä myös oivalluksen, löytämisen kautta.

Eräs tällainen oivallus oli Ntamo. Lehdon tänä vuonna perustama kustantamo toimii vain internetissä ja sitä pyöritetään book on demand -periaatteella. Ntamo ei markkinoi kirjojaan mitenkään, mutta pysyy Lehdon mukaan julkaisemaan paljon ja lyhyellä varoitusajalla.

Konsepti ei ole suomessakaan uusi, mutta Lehto on ensimmäinen, joka hyödyntää sitä näin laajassa mittakaavassa. Ntamon julkaisemia teoksia ei saa kirjakaupoista. Kirjoja saattaa löytyä myöhemmin kirjastoista, mutta kauppaa käydään vain verkossa. Rahoiksi kirjailija tai kustantaja eivät Ntamolla lyö, elleivät sitten onnistu muuttamaan kuluttajien tottumuksia. Lehto onkin liikkeellä, jälleen kerran, kokeilumielellä.

Kun virheellinenkin kieli voi olla merkityksiä täynnä ja edessä on internetin tarjoama lähes loputon mahdollisuus, Leevi Lehdolla riittää vielä tekemistä seuraaviksi vuosiksi ja vuosikymmeniksi. Tulevaisuus on kirjoja täynnä. ■

Kirjoittaja opiskelee luovaa kirjoittamista Kriittisessä korkeakoulussa. Leevi Lehdon kotisivu löytyy osoitteesta <http://www.leevilehto.net>.

Täydellisen hyvä syy

JUHA HUHTAKALLIO

Ei liene helppoa ymmärtää, miksi pienikokoisen ranskalaisen kylän näyteikkunassa on suurikokoinen mies alushousuissaan. Mies hyörii ikkunan takana välittämättä muista, asettuu makuulle sohvalle ja nukahtaa piittaamatta ilkkuvista lapsista, uteliaista ukoista sen enempää kuin nuorista perheenäideistä. Hän kerää väkeä paikalle jopa naapurikyliä myöten ja silti nukkuu tyytyväisenä ikkunan takana sohvalle. Ehkä on paikallaan kertoa, kuinka tällaiseen tilanteeseen on päädytty.

Muutamaa kuukautta aikaisemmin Francois pysäköi autonsa erään toisen kylän torille, kahvilan eteen. Tässä hänen kotikylässään hänet tunnetaan miehenä joka ei kuuntele. Hänet kyllä huomataan kahvilassa mutta häntä ei tervehditä. Francois vilkaisee kohti pöytiä, joissa yhä keskustellaan kiivaasti, puheensorina tuntuu korvissa eikä laannu ollenkaan, kädet kohoilevat, väitellään puolin ja toisin, kumotaan juomista kiihkeästi ja imaistaan tupakkaa – on samanlaista kuin kaikkina päivinä. Francois tervehtii kaikkia jotka katsovat häneen, eikä saa paljon vastauksia.

Francois kääntyy baarimikon puoleen, ilmassa on vahva kahvin aromi, liköörin imelä tuoksu sekä paksu savu, jota katosta roikkuva tuuletin yrittää hälventää. Kesäapulainen on kirjoittanut liitutaululle tiskin yläpuolelle kaikki tarjolla olevat juomat hyvinkin houkuttelevilla koukeroilla ja kaarilla, Francois tuijottaa kirjaimia ja kuvia, tilaa rommia kylmenevää syysilmaa vastaan erikoisvahvan kahvinsa kanssa ja pujottelee kohti pöytää. Hän tervehtii jälleen kaikkia, jälleen yhtä huonolla menestyksellä ja istuu alas, kyselee mistä puhutaan eikä kukaan varsinaisesti vastaa hänelle. Kuunneltuaan aikansa hän saa juonesta kiinni, nauraa mukana ja heittää silloin tällöin itsekin sanan jos toisenkin joukkoon, se huomataan heti, siihen kiinnitetään kiusaantunutta huomiota kuin se ei olisi toivotua, kuin se olisi hieman ikävää mutta mitään ei sanota – tuijotellaan vain lattiaa hiljaa. Francois yrittää itse aloittaa jutun, sillä varmastikin luonnollisin tapa olla mukana on aloittaa juttu, olla kuin asianomistaja. Mutta sekään ei ota onnistuakseen kunnes hän muistaa uutisen sirkuksesta, joka on tulossa kylään muutaman viikon sisällä.

Äkkiä kaikki huomio onkin hänessä ja hänelle satelee kysymyksiä. Hän vastaa minkä ehtii. Tuleeko trapetsitaiteilija, tulee, tuleeko käärmenainen, tulee ja tuleeko muotopuolia, tulee. Ja tulee kaikentietävä mies ja elefantteja.

On hetken hiljaista, kuulee miten tuuletin kitisee vaimeasti, miehet puhalttelevat savua, nyökkäävät hyväksyvästi ja jutut jatkuvat. Ja nyt puhutaan kuin Francois olisi aina ollut mukana ja Francois laittaa parastaan, kertoo kaskuja, yrittää olla mahdollisimman nokkela ja onnistuukin, mikä tekee hänen olonsa tyytyväiseksi ja häntä katsellaan hyväksyvästi, äkkiä

KATSAUS

50

VUOTTA

on vaikea muistaa miksi häneen suhtaudutaan kuten suhtaudutaan. Keskustelu kääntyy vakavampaan aiheeseen, kaupungin vanhin talo on huonossa kunnossa, sitä pitäisi korjata, tarvitaan kolehti. Miehet hiljenevät. Yksi kerrallaan heiltä kysytään mielipidettä. Mielipidettä kysytään myös Francoisilta.

Mutta hän nukahtaa. Pää taipuu taakse, silmät painuvat umpeen, silmä liikkuu levottomana luomen alla, suu aukenee, on täydellisen hiljaista. Francois ko-rahtaa kerran, sitten toisen ja alkaa kuorsata. Joku pyörittää päätään, toinen katsoo vihaisesti nukkuja, vihan ja turhautumisen voi aistia. Kukaan ei sano mitään, tupakoita imetään posket lommolla, ärtyneen näköisinä.

Yhtäkkiä Francois säpsähtää hereille, katsoo heitä kuin ei tuntisi.

– Nukutko sinä huonosti?

On hyvin muistissa miten hänen vaimonsa joutui häpeämään miestänsä keskellä kirkasta päivänvaloa, kun tämä yhtäkkiä kaatui sekatavarakaupassa päin kesäapulaisen pystyttämää papupurkkikekoa. Hänen vaimonsa on vihainen, kun Francoisin lähes täydellisen pyöreä pää on tomaattikeitossa, hän on nukahtanut kesken vaimonsa lauseen. Milloin se on keittoa, milloin kastiketta pihvin kanssa, kyläläiset ovat jo tottuneet vaimon vihaan. Ja joka kerta joku murjaisee vitsinä, että missäköhän muualla Francois nukahtaa kesken kaiken ja nauretaan päälle.

– Eikö vaimosi anna sinun nukkua.

Hitaasti Francoisin maailma kieppuu takaisin aloilleen, tuntuu kuin todellisuus ja se hetki ajassa palautuisi takaisin paikoilleen ehjäksi vääntyneestä spiraalista. Francoisin kuulema puhe ja nauru muuttuu kaukaisesta, kuin suppilon tiivistyneestä normaaliksi.

– Mistä olikaan puhe?

Hän saa kaikki tuskailemaan, kääntämään hänelle selkensä, jotkut nousevat ylös, hakevat lisää kahvia, toiset jatkavat omia juttujaan piittaamatta hänestä, he kuin sanovat hänelle, että me yritimme, mutta sinä et kuuntele meitä. On kuin hän ei olisi paikalla.

Francois tuntee yhtä aikaa kiukkua ja häntä harmittaa. Hän on saanut tarpeeksi tästä kohtelusta. Hän kumoo rommin huikalla niin että se huomataan, napauttaa lasin pöytään ja sanomatta heille mitään nousee pöydästä, työntää eteen jäävät tuolit ja pöydät pois alta ja astuu ulos. Aurinko vielä paistaa, viistosti suoraan kasvoihin, muttei lämmitä. Francois hieraisee pyöreää päälakeaan, vetää housujaan ylemmäksi vyöstä pyöreän vatsansa päälle. Hän avaa pienikokoisen valkoisen autonsa oven ja päättää lähteä ajelulle, se on hänen harvoja hupejaan.

Siinä on toki vaaransa. Ei ainoastaan yhtä kertaa vaan useasti hän on herännyt ratista auton liikkues-milloin pitkin peltoa, milloin ojan pohjalla tai joskus jopa metsässä. On suoranainen ihme ettei hän ole törmännyt mihinkään. On täydellisen hullua ajaa autoa ja nukahdella, se on holtittoman vaarallista mui-ta kohtaan. Omatunto soimaa joka kerta kun hän menee autolleen, avaa sen oven ja istuu ratin taakse, on joskus vaikea tarttua rattiin ja puolet hänestä huutaa pois, jotain vielä tapahtuu, ja hän tietää olevansa oikeassa, mutta toivoo ettei se ole mitään pahaa. Mutta hänelle on osunut niin paljon murhetta ja epäonnea, että hän ei kestäisi jos joutuisi luopumaan ajamisesta. Kun hän käynnistää auton, sen pieni moottori tärisyttää koko koria, kaikki unohtuu, kaikesta tulee sen ajan murhe. Hän uskoo, että hänellä on sitä tavallista hyvää onnea, onhan hänen elämänsä muutoin niin raskasta. Hupiajelut eivät saa loppua.

Francois hipelöi taustapeilistä roikkuvaa rukous-nauhaa, kun odottaa että auton moottori lämpenee. Hän peruuttaa auton torin keskelle nokka suunnatuna kohti tietä, joka johtaa ulos kylästä. Hän tuntee kihelmöintiä – maalaismaisemia, aurinkoisia peltoja. Painaessaan kaasua ja nostaessaan kytkintä, auton alkaessa hiljalleen lipua eteenpäin, hän hokee miten onnekas onkaan, hänen tuurinsa jatkuu yhä, hän hokee kuin mantraa.

Seuraavaksi hän tajuaa, että kylän laidalla olevan torin vanhimman talon kulma iskee vasten hänen autoaan.

Hän herää keskelle onnettomuutta.

Tiiliä putoaa auton päälle, konepelti ja katto menevät kuopalle, nokka on rutussa, ilma on täynnä keltaista ja harmaata pölyä. Kyläläiset valuvat ulos kahvilasta, ilmeet muuttuvat epäuskoiseksi, kun heidän arvokkain talonsa on saanut osuman. Sanotaan, että talo on kylän ensimmäinen, että se on vanhempi kuin yksikään toinen talo lähiseudulla. Ja nyt Francois on ajanut sitä päin. Vahingot paljastuvat kokonaisuudessaan, kun miehet työntävät Francoisin pienen valkoisen auton irti talon seinästä. Se on osunut voimalla. Talon seinä on painunut kasaan, on vaara, että koko talo sortuu. Eräs tukipilari on katkennut. Kyläläiset tuijottavat häntä vihaisesti. Joku ehdottaa jalkapuuta, toinen mutisee hirsipuusta. Francois livahtaa paikalta kotiinsa, jossa yrittää kertoa tapahtumista vaimolleen, mutta nukahtaa kesken kaiken.

Francois tuomitaan menettämään autonsa. Rangaistus on hänestä kohtuuton, mutta kyläläisistä liian lempeä. Francoisin seura ei ole enää haluttua.

Francois on lohduton, hän käy enää harvoin kahvilassa ja kulkee kauppaan pitkällä vaimonsa takana, eikä pahemmin kommentoi vaimonsa väitteitä. Hän yhä nukahtelee kaupan ovenpieliin ja kierähtää siitä kadulle, josta herää hämmentyneenä.

Kolme viikkoa myöhemmin sirkus tulee paikalle. Sirkuslaiset kiertävät kaupunkia, kummastuttavat kyläläisiä, jopa pelottavat erikoisuudellaan. Heistä etumaisena kulkee monta pään mittaa tavallista miestä pitempi mies, hitain arvokkain askelein maata laahaavassa viitassaan ja koristeellisen kävelykeppinsä kanssa ja katsoo jokaista lävistävällä katseellaan saaden useimmat vaivaantuneiksi, jotkut uhmakkaiksi ja jotkut punastelemaan. Hän jakaa kutsut sirkukseen.

Kun kulkue on ohi, pitkä mies istuu kahvilaan, kyläläiset haastelevat hänelle, mutta hän ei vaivaudu puhumaan heille sen kummemmin, tuijottelee ympärilleen

tympääntyneenä ja leyhyttelee syksyn karpäsiä kauemmaksi, on harvinaislaatuinen kuuma päivä. Kyläläiset jättävät hänet rauhaan. Pitkä mies huomaa Francoisin, joka on uteliaana istunut ulos vahvan kahvinsa kanssa ja nukahtaa ja herää ja nukahtaa ja herää. Francois nukahtelee paljon useammin kuin aikaisemmin, ja pelkää että joku kerta hän ei välttämättä herääkään. Pitkä mies siirtyy Francoisin luo, odottaa, että tämä herää. Francois katsoo silmät laajenneina ja harittaen.

– Minä olen herra kaikkietävä, pitkä mies sanoo syvällä ja soivalla äänellään keppiinsä nojaten.

Francois ei saa sanaa suusta, tuijottaa oudon näköistä miestä pölmistyneenä.

– Te taidatte nukkua paljon.

– Minä nukahtelen milloin sattuu. En voi sille mitään.

Pitkä mies heittää takkinsa liepeen kauaksi taakseen ja istuu, kun lieve vielä valuu alas.

– Teillä on narkolepsia.

Francoisin silmät pullistuvat päästä. Hän nousee ylös kädet nyrkkeihin puristettuina.

– Ei varmasti ole!

– Sanoin narkolepsia. Se on latinaa ja tarkoittaa nukahtelutautia.

Francois mykistyy.

– Ettäkö tähän on syy?

– On toki. Ettekö tiennyt?

Francois valahtaa istumaan ja kuuntelee pitkää miestä ihmeissään, tämä kertoo hänelle paljon sellaista minkä kuuleminen aikaisemmin olisi varmasti helppottanut hänen elämäänsä. Kyse ei olekaan siitä, että hän ei jaksa kuunnella muita, kuten hänelle on sanottu pienestä pitäen. Hän nukahtelee, koska on sairas. Kymmenet asiat lokahtavat paikalleen ja kyläläisten ymmärtämättömyys tuntuu paitsi tietämättömältä myös äärettömän epäoikeudenmukaiselta ja keski-aikaiselta – julmalta.

Kuultuaan uutisen kyläläiset pyytelevät anteeksi huonoa käytöstään, kysyvät kuinka voisivat hyvittää, mutta Francoisista ei kiinnosta. Hänen suhtautumisensa

kyläläisiin on muuttunut täysin. Hän tuntee olevansa sydänjuuria myöten loukattu ja oikeutettu tuntemaan paremmuuttaan muita kohtaan. Hän antaa kyläläisten tuntoa häpeänsä ja muistuttaa heitä siitä aina vain kun voi. Hän on hankkinut itselleen kävelykepin ja viitan ja kulkee leuka pystyssä. Kun hän nukahtaa, kuuluu kuinka keppi paukahtaa vasten lattiaa. Nyt hän nukahtelee avoimesti kahvilassa kesken lauseiden, mikä tosin ei ole muuttunut aikaisemmasta, mutta herättyään hän ei enää kysele mistä puhuttiin. Hän nukahtaa kaupassa ja jos kaatuu jotain päin, hän pyytää anteeksi ja sanoo olevansa sairas, ettei hän voi sille mitään. Häntä toki pyydetään jäämään ulos, mutta Francois nostaa siitä sellaisen metelin että hänet päästetään vastentahtoisesti sisälle. Hänen vaimonsa häpeää yhä silmät päästään, mutta nyt eri syystä. Francois kuuntelee kuten ennenkin vaimoaan, mutta ei enää pyytele anteeksi nukahtamisiaan. Francoisista on tullut sietämätön.

Kolme viikkoa myöhemmin kylään tulee valkoinen pakettiauto. Vieras mies tulee kahvilaan ja silmäilee heitä kaikkia vuorollaan ja herättää ihmetystä. Tällä on selkeästi jotain mielessä. Mies ei tee mitään, ei lähesty heitä, ei sano mitään, nakuttaa vain hermostuneena jalallaan lattiaa. Mutta heti kun Francois yhäkkiä nukahtaa, mies ei malta pysyä aloillaan vaan odottaa kuin tulisilla hiilillä, että tämä herää.

– Oletteko te Francois? hän kysyy.

– Miksi te kysytte?

– Kuulin teidän harvinaislaatuista lahjastanne erään sirkuksen johtajalta, joka kertoi saaneensa kunnan tavata teidät.

– Lahjastani? Francois toistaa tahallaan ja katsoo muita niin, että jokainen varmasti huomaa.

– Niin. Minulla olisi teille tarjous.

Kyläläiset eivät ole uskoa korviaan kuullessaan mistä oli kyse. Francois neuvottelee palkkansa kaikkien kuullen, ja työhön nähden se on mitä mainioin.

Niinpä päädymme alussa mainittuun tilanteeseen, jossa Francois istuu näyteikkunassa. Kyläläiset tulevat kaukaa katsomaan onko se todellakin hän. Huomatessaan kyläläistensä uteliaat päät jotka kohoilevat joukon keskeltä Francois ihan piruuttaan riisuu housunsa ja käy alushoususillaan – ne ovat muuten pilkulliset – makuulle sohvalle, jota näyteikkunassa myydään. Alussa hänellä oli vaikeuksia, kun lasi oli heijastava ja hän näki itsensä, se oli vaivaannuttavaa, mutta nyt kun hän näkee yleisönsä – kuluu hetki ja hän nukkuu mitä sikeintä unta.

Sen parempaa myyntipuhetta ei tarvitakaan. ■

Kirjoittaja on opiskellut Kriittisen korkeakoulun kirjoittajakoulussa.

Don Quijote Manchalainen Haastaa Potter-ilmion

JUHA HÄMÄLÄINEN

KATSAUS 50 VUOTTA

Harry Potter -sarjan uusinta, seitsemättä ja mahdollisesti sarjan viimeistä teosta *Harry Potter and the Deathly Hallows* myytiin ensimmäisen vuorokauden aikana miljoonia kappaleita. Fanit jonottivat kauppojen ovilla taas tuntikausia varmistaakseen, että saavat uusimman Potterin ensimmäisten ostajien joukossa. Tekijä J.K. Rowling on netonnut Harry Potter -sarjalla miljoonia, samoin kustantajat eri puolilla maailmaa.

On vaikea sanoa, mihin Pottereiden valtaisa suosio perustuu. Potterhahmo näyttää vetoavan niin varhaisnuoriin kuin aikuisiin ympäri maailman. Sarjan aikaisemmista osista on tehty viisi elokuvaa, jotka ovat vetäneet miljoonia katsojia. Mitä tästä kaikesta pitäisi ajatella? Ainakin kaikkia *Don Quijoten* ystäviä Potter-ilmio askarruttaa. Toisaalta voidaan erään suomalaisen kustannusjohtajan tavoin tyytyväisinä todeta, että "pojatkin taas lukevat".

Potter fantasiakirjallisuuden perinteessä

Olin työmatkalla Lontoossa kun Potter-sarjan viides osa *Harry Potter ja Feeniksin kulta* julkaistiin. Mainoksia oli ympäriinsä kaikkialla. Totesin kollegalleni – sekä tietämättömyyttäni että ollakseni kohtelias – että heillä Britanniassa on upea fantasiakirjallisuuden traditio: J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis ja nyt uusimpana J.K. Rowling. Kollegani reagoi välittömästi ja piittaamatta kohteliaisuuksista sanoi, ettei Potter kuulu mainitsemääni traditioon. Tunnistaen hämmennykseni hän jatkoi, että jo pelkästään kielellisesti Potterit eroavat Tolkienin ja Lewisin teoksista, joiden kieli on sofistikoitua ja tyyli ylevää.

Erilaisuus ei koske vain kieltä vaan myös ajattelutapaa. Kyse ei ole vain siitä, että Tolkien ja Lewis olivat kirjallisuuden professoreita ja Rowling on tavallinen perheenäiti. Pottereiden juonenkehittely on yhtä mukaansa tempaavaa kuin Dan Brownin dekkareissa ja Karl Mayn seikkailuromaneissa. Kirjailijana Rowling on kyennyt luomaan erityisen romaanimailman kiinnostavine romaanihenkilöineen, juonenkäänteineen ja sattumuksineen. Hänen intentionsa kirjailijana näyttävät kuitenkin kovin erilaisilta verrattuna Tolkieniin ja Lewisiin.

Pottereiden juoni on mahdollistanut elokuvien tekemisen, mikä osaltaan osoittaa juonellista eheyttä ja johdonmukaisuutta. Todettakoon, että myös Tolkienin *Sormusten herrasta* ja Lewisin *Narniasta* on tehty suosittuja ja onnistuneita juonellisia elokuvasovituksia. Niissä teosten kieli tosin ei pääse täysin oikeuksiinsa, mutta ne ovat tarjonneet katsojille mieltä ylentävää ja suuria tunteita liikuttavaa viihdettä. Kirjojen tavoin ne ovat toimineet katsojille maailmankuvan rakentamisen peilinä ja moraalis-ten ihanteiden katalysaattoreina kasvattaen moraalista tuntoa ja elämän

vivahteiden tajua. Tähän ovat epäilemättä yltäneet myös Potter-kirjat ja -elokuvat.

Kasvatukselliselta kannalta lieenee olennaista, millaisen maailmankuvan ja millaisia arvoja, ihanteita ja elämäntuntoja taideteos – esimerkiksi nuorison käsiin tarkoitettu kirja – välittää (tai mahdollistaa). Tiedetään, että sekä Tolkien että Lewis kirjoittivat teoksensa kasvatuksellisessa tarkoituksessa – eivät vain viihdyttääkseen vaan tarjotakseen samalla lapsille ja nuorille aineksia maailmankuvan rakentamiseen. Ensisijaista ei ollut fantasia vaan sen kautta avautuva elämän todellisuus, moraali ja maailmankuva. Näkökulma oli tältä osin sama kuin Cervantesilla hänen *Don Quijotessaan*.

Don Quijoten kirjallisuuskriittinen sanoma

Don Quijote on monitasoinen teos, kielellisesti rikas ja juonellisesti nerokas. Se ilmestyi aikana, jolloin kirjallisuusmarkkinoilla oli paljon kirjallisilta ansioltaan heikktasoisia ritarromaaneja. Nämä pursuivat kuvauksia yliluonnollisista ja arkitodellisuudelle vieraista fantasioista. Ritarromaaneja parodioivan *Don Quijoten* kautta Cervantes esitti kritiikkinsä tätä kirjallisuuden lajia kohtaan. Hän kirjoitti *Don Quijoten* nimenomaan kritiikiksi maailmankuvaltaan ja kirjalliselta tyyliltään surkeille ritarromaaneille. *Don Quijote* -teosta pidetään ensimmäisenä modernina romaanina.

Päähenkilö Don Quijote oli menettänyt järkensä luettuaan kymmeniä ritarromaaneja. Hän alkoi elätellä kuvitelmia omasta ritariudesta, lyöttäytyi hullunkuriseksi vaeltavaksi ritariksi ja antautui mielikuvituksellisiin seikkailuihin aseenkantajanaan toimineen naapurinsa Sancho Panzan kanssa. Ystävien yritykset saada Don Quijote järkiinsä kaikuivat kuuroille korville. Kuvitelmat olivat saaneet vallan ja hämärtäneet hänen todellisuudentajunsa.

Ennen kuolemaansa Don Quijote palaa järkiinsä. "Nyt minusta tuntuvat inhottavilta kaikki vaeltavien ritarien kelvottomat tarinat, nyt ymmärrän kuinka

typerästi olen menetellyt ja millaiseen vaaraan olen joutunut niitä lukiessani ... vihaan niitä sydämestäni", hän lausuu kuolemansa kynnyksellä ryhtyessään ripittäytymään ja laatimaan testamenttiaan. Tähän Don Quijoten järkiintymiseen, arvostelukyvyn ja todellisuudentajun palautumiseen, kulminoituu teoksen filosofia. Roskakirjallisuus oli sumentanut miehen pään ja turmellut hänen henkeänsä mutta teoksen viimeisessä luvussa järjen valo vihdoinkin voitti mielettömyyden.

Teoksen ensimmäiseen osaan sisältyvä kirkkoheran ja tuomioherran keskustelu ritarromaaneista valaisee Cervantesin kirjallisuuspoliittista ajattelua. Tässä samanmielisten henkilöiden keskustelussa tuomitaan selväsanaisesti kaikki yliluonnollisuutta ja noituutta keppihevosenaan käyttävä kirjallisuus. Tuomioherra toteaa ykskantaan, että "ritarromaaneit ovat yhteiskunnalle vaarallisia", ja perustelee tämän laajasti sekä taiteellisilla tyyliseikoilla että moraalisisilla näkökohdilla. Kirkkoherra puoleltaan vahvistaa sanomaa siteeraten suurta Ciceroa, jonka mukaan "näytelmän tulisi olla inhimillisen elämän peili, tapojen esikuva ja totuuden kuvastaja". Sitä vastoin "nykyaikana esitetyt näytelmät ovat mielettömyyden peilejä, typeryyksien esikuvia ja irstauden kuvastelijoita", mikä on "haitaksi totuudelle ja vahingoksi historialle sekä vielä vahingoksi espanjalaisille taiteilijoille".

Cervantesin pyrkimyksenä näyttäisi olleen kirjallisuus, jossa yhdistyvät hilpeä huumori ja realistinen elämäntilanne, samoin viihteellisyys ja korkea tyyli. *Don Quijote* on tällainen teos. Sen tarkoituksena on palvella "sivistynyttä ajankulua", mikä Erich Auerbachin mukaan oli Cervantesin näkemys hyvästä romaanista. Samaan päätyvät *Don Quijoten* suomentaja J. A. Hollo ja Cervantesin elämäkerran laatija V. Tarkiainen, jotka kumpikin korostavat teoksen henkisesti ravitsevaa suurisieluisuutta, humoristista henkevyyttä ja jalomielistä elämänviisautta. Hollo puhuu jopa teoksen sinfonisesta luonteesta, jossa kudelman johtoiheena on rakkaus ja jossa episodit muodostavat siitä muunnelmia.

Ei niin, etteikö myös Pottereista välittyisi lukijalle hyvää sanomaa. Eri-tyisesti moraalikasvatukselliselta kannalta läpäisevinä teemoina ovat rasismin vastaisuus ja ystävyysvoima. Pottereista löytyy viljalti moraalista ihanteellisuutta siinä missä Cervantesin aikaisista ritariromaaneistakin. Ritarikirjallisuuden moraalisia ihanteita Cervantes ei kyseenalaistanut vaan oikeastaan vei ne huippuunsa Don Quijoten sympaattisessa persoonassa. Mutta hän torjui todellisuuden ja yliluonnollisen sekoittavan fantasian katsoen sen vahingolliseksi järjelliselle maailmankuvalle ja terveelle elämänasenteelle. Tässä suhteessa Don Quijote ja Harry Potter kuuluvat totaalisesti eri maailmoihin.

Pitäisikö Potter-ilmiöstä huolestua?

Tyyni Tuulio kirjoittaa Espanjan kirjallisuuden historiassa, että "1600-luku otti *Don Quijoten* vastaan naurunhohotuksella, 1700-luku hymyillen, 1800-luku kyynelin". *Don Quijotessa* huumori lopulta sovittaa siinä avautuvan eksistentiaalisen traagisuuden, joka ei vielä koskettanut aikaisempien sukupolvien lukijoita samalla tavalla kuin modernin aikakauden lukijaa ja jota Cervantes ei itsekään välttämättä täysin tiedostanut. Kirjallisuuspoliittisen sanomansa välittämisessä Cervantes onnistui mainiosti, mutta tämä ei suinkaan ollut kaikki. *Don Quijote* avasi tietä realistiseen kertomatyyliin nojaavalle romaanikirjallisuudelle, jossa romaanitaiteen keinoin käsitellään elämän suuria kysymyksiä ja tulkitaan inhimillistä olemassaoloa suhteessa elämän realiteetteihin.

Potter-ilmiö ei ole ainutlaatuinen joskin se on laajuudessaan ylittämätön kirjallisuuden historiassa. Nykypäivänä on Potterin lisäksi lukuisia muita kirjallisia ja elokuvallisia huomioita, joissa leikitään ihmisen psyyken salaisilla voimilla. Näitä tarjotaan sekä lapsille että aikuisille. Lapsille tarjotuista hahmoista tunnetuimpia Potterin lisäksi ovat Pokémonit, Star Warsin soturit sekä Sailor Moon ja muut lukuisat manga- ja animesarjojen lapsimaagit. Tahtomattaankin on ky-

*millä tavoin nämä oman aikamme yli-
luonnollisilla ominaisuuksilla varustetut hahmot
liikuttavat kasvavien ihmisten mieliä ja tunteita:
saavatko aikaan hulluutta vai mielevyyttä.*

syttävä yhdessä Cervantesin kanssa, millä tavoin nämä oman aikamme yliluonnollisilla ominaisuuksilla varustetut hahmot liikuttavat kasvavien ihmisten mieliä ja tunteita: saavatko aikaan hulluutta vai mielevyyttä. Vai olisiko lakonisesti todettava, että riittää kun ihmiset viihtyvät ja tulevat edes jollain tavoin liikutetuiksi.

No, mielikuvitusta kiihottavia noitasatujahan on kerrottu lapsille kautta maailman sivun ja lapset ovat kuunnelleet niitä mielellään. Potter kuitenkin sekoittaa sadun perinteisen kaavan olemalla itse noita ja harjoittamalla itse maagisia voimia. Häntä ei kuvata Don Quijoten tavoin hulluna,

jonka mielen yliluonnollisia selityksiä tarjoavat ritariromanit ovat sumentaneet, vaan juuri päinvastoin oikein näkevänä ja tietoisuudeltaan tavallisia ihmisiä, jästejä, korkeampana. Tällaista todellisuuden ja yli-luonnollisen sekoittavaa kirjallista keikarointia Cervantes nimenomaan kritisoi 1500- ja 1600-lukujen taitteen ritariromaaneissa.

Potter-ilmiössä on jotain, minkä puolesta miljooniin nousevat fanit ovat äänestäneet jaloillaan (ja rahoillaan). Vapaassa markkinataloudessa tämä tarkoittaa samaa kuin "pulinat pois". On kuitenkin paikallaan analysoida ilmiötä ja pohtia sitä aikamme kuvajaisena. Potter-ilmiötä ei selitä tehokas mainonta, jolla kyllä myös lieenee siinä oma osuutensa. Kyse mitä ilmeisimmän on ilmiöstä, jonka juuret ovat mainostoi-mistoja syvemmässä henkisessä todellisuudessa.

Jotainhan Potter-ilmiö aikamme mielenmaisemas-ta kertoo: kiehtoo, myy, viihdyttää. *Habent sua fata libelli pro capite lectoris* (Kirjoilla on kohtalonsa, riip-puva lukijoiden ymmärryksestä). Näin on kirjailija lukevan yleisönsä armoilla. Tämän tiedostaen mutta

sortumatta fatalismiin Cervantes löi kiilaa kirjallisten makujen maailmaan kirjoittamalla kaikkia aikansa ritariromaaneja verrattomamman ja koko tämän kirjallisuudenlajin naurettavuuden paljastavan ylivertaisen teoksen. Kaupallisen strategian sijaan hän omak-sui profeettallisen.

Cervantesin tosin ehdotti myös sensuuria kirjalli-suuden laadun turvaamiseksi. Ymmärrettävää mutta mahdotonta nykyisellä vapauden aikakaudella, joka vannoo yksilön täysivaltaisuuden ja arvostelukyvyn nimiin. Niinpä saamme ihmetellä, analysoida ja yrit-tää ymmärtää Potter-ilmiötä – siis opetella elämään sen kanssa – lukijoina, vanhempina, kasvattajina, yh-teiskuntana. *Don Quijote* tarjoaa tähän oivan peilin, osaltaan ehkä myös tervehdyttävän vastalääkkeen kaikelle sille mahdollisesti epäterveelle, jonka Potter-ilmiössä kohtaamme. ■

Kirjoittaja on sosiaalityön, erityisesti sosiaalipedagogiikan professori Kuopion yliopistossa.

ARKISTA TAIDETTA

TRIO - OFFSET

Atomitie 5 F, 00370 Helsinki

Puh. (09) 562 3732, fax (09) 562 4209

johan.heino@trio-offset.fi, www.trio-offset.fi

Kriittisen kuulumisia

SYKSYLLÄ POHDITTIIN SIVISTYSTÄ

Kriittisen syksyn ensimmäinen yleisöluento sarja järjestettiin viivemvuoiteseen tapaan yhdessä Ekosäätiön kanssa. Ratkaiseeko sivistys maailman ongelmat? olikin juuri sopivan vaatimaton teema, ja hyvä jatko viimesyksyiselle ilmastonmuutossarjalle.

Luentosarjan kantavana ideana oli eri sukupolvia edustavien keskustelijoiden kohtaaminen. Keski-ikäiset jätettiin varsin tarkoin sivuun, kunkin illan alustajaparin ikäeroksi pyrittiin saamaan ainakin 30 vuotta ja siinä ilmeisesti myös onnistuttiin. Sarjan puitteissa nähtiin monia vuosikymmenten ajan suomalaisessa keskustelussa vaikuttaneita konkareita Martti Tiurista Antti Eskolaan, ja toisaalta sanavalmiita nuoria tutkijoita. Teemat vaihtelivat tekniikasta sivistyksen alueellisiin näkökulmiin tai uskontoon saakka.

Sarja oli lehden painoon mennessä vielä kesken, mutta asetelma näytti toimivan varsin hyvin. Illoista tuli keskenään erilaisia juuri niin kuin tällaisessa sarjassa pitääkin. Erityisesti Gustav von Hertzen ja Annukka Berg yltivät todella vauhdikkaaseen väittelyyn markkinatalouden ja sivistyksen suhteista, kun taas jotkut muut alustajaparit toivat sopusointuisemmin esille erilaisia näkemyksiään. Mitään valmista vastakohta-asetelmaa vanhojen ja nuorten välille ei sinänsä haluttukaan luoda. Eräs nuoren polven alustaja tosin epäili, että monenlaisia aikoja ja vaiheita nähneet vanhat saattavat nykyään olla yleisesti ottaen radikaalimpia kuin pelkän uusliberalismin keskellä kasvaneet nuoret.

Yleisömäärä oli nykyajan oloihin varsin hyvä, keskimäärin 60–70 henkeä iltaa kohti. Yleisöluennothan eivät yleisesti ottaen vedä väkeä sillä tavoin kuin joskus ennen nettikeskustelujen ja muiden uusien foorumien aikaa, mutta tämä sarja osoitti, että tällaisella vanhalla ja koetellulla luento- ja keskustelumudolla on vankka paikkansa ja tarpeensa. Keskustelut olivat vilkkaita ja korkeatasoisia, yleisö osallistui aktiivisesti. Tässäkin suhteessa eri illat poikkeavat toisistaan, joka tilaisuudessa on oma tunnelmansa.

Joskus kuulee kysyttävän, vieläkö Kriittinen korkeakoulu on nimensä mukaisesti kriittinen? Saattaa olla, että kriittinen keskustelu tällä hetkellä tarkoittaa juuri sitä, että ylipäänsä keskustellaan vakavasti, myös vaikeista ja monimutkaisista asioista, ilman turhaa ulkoista showta. Sivistyksen näkökulma joka tapauksessa nousee esiin yhä enemmän, ja mikäli aiotaan saada jotain tolkkua

turhan ja epärealistisen talouskeskustelun hallitsemaan maailmaan, niin sivistys on siinä erinomaisen tarpeellinen käsite.

Mitään tarkkaa tai yksiselitteistä kokonaisuutta tällaisesta sarjasta tai sen tarjoamasta sivistyskäsitteestä ei voi eikä pidäkään syntyä. Eikä tämä puolestaan tarkoita, että keskustelu vain velloisi rannattomasti epämääräisyyksissä, vaan se kulkee ja etenee monilla eri tasoilla. Palaamme luentosarjan antiin vielä *Katsauksen* seuraavassakin numerossa, ja pidettyjä puheenvuoroja on tarkoitus julkaista Tulevaisuuden tutkimuksen seuran *Futura*-lehden ensi vuoden ensimmäisessä numerossa.

Muutoin Kriittisen korkeakoulun syksy on sujunut entisenlaisissa merkeissä. Kirjoittajakoulumme hakijamäärä kasvoi entisestään ja uudelle, 2-vuotiselle kurssille myös otettiin hieman aiempaa enemmän oppilaita.

Kuvataiteen, musiikin ja filosofian piirit ovat jatkaneet toimintaansa. Juuri tämän lehden painoonmenon aikoihin järjestettiin perinteikäs Virtaa-klubi Oliver Messiaenin musiikin ja mystiikan merkeissä. Eri toimintamuotojen yhteinen syysjuhla pidettiin lokakuun alussa.

Tulevana vuonna 2008 Kriittinen korkeakoulu täyttää 40 vuotta. Niissä merkeissä tullaan syksyllä julkaisemaan historiikki sekä järjestämään teemaan liittyviä tapahtumia. Myös uusia toiminnallisia ideoita kehitellään. Katsaus-lehden laajentaminen on yksi osa toiminnan vähittäistä lisäämistä. Ensi vuonna tämä lehti pyritään saamaan ulos neljä kertaa, ja sitä tullaan tilattavana sekä ostettavana lehtenä levittämään myös jäsenistön ulkopuolelle.

Hyvää loppusyksyä kaikille,
Eero Ojanen, toiminnanjohtaja

KOKOUSKUTSU

Kriittinen korkeakoulu ry:n sääntömääräinen syyskokous pidetään keskiviikkona 5.12. 2007 klo 18.00 toimistolla, os. Albertinkatu 27 a B 12, 00180 Helsinki. Esillä sääntömääräiset syyskokousasiat. Kaikki jäsenet tervetuloa!

Tulevaa toimintaa

Yleisöluentosarja:

KRIITTINEN EUROOPPA

- puheenvuoroja eurooppalaisuudesta ja Euroopan yhdistymisestä

ma 5. 11. klo 18–20

ONKO OLEMASSA EUROOPPALAISTA KULTTUURIA?

- FT Mari Pajala (Turun yliopisto): Euroviisut ja muuttuva Eurooppa
- säveltäjä Eero Hämeenniemi (Sibelius-akatemia): Eurooppa ja kulttuurien kohtaaminen

ma 12. 11.

EDISTÄÄKÖ EUROOPAN UNIONI DEMOKRATIAA JA IHMISYYTTÄ?

- emeritusprofessori Heikki Kirkinen: Paikallinen, alueellinen ja kansallinen demokratia Suomessa ja EU:ssa
- puheenjohtaja Sirpa Pietikäinen: Mitä arvoja ja asioita EU edistää?

ma 19. 11

EDISTÄÄKÖ EUROOPPA DEMOKRATIAA JA IHMISOIKEUSIA MAAILMASSA?

- professori Teivo Teivainen (HY)
- kansanedustaja Erkki Tuomioja

ma 26. 11.

SUOMALAISUUS JA IKUINEN ITÄINEN NAAPURI

- YT Heikki Mäki-Kulmala (TaY): Pääsevätkö suomalaiset koskaan eurokuntoon?
- professori Markku Kivinen (HY): Neuvostoliitto, Venäjä ja Eurooppa

ma 3. 12.

EUROOPPALAISEN POLITIIKAN HAASTEET NYT

- kansanedustaja Paavo Arhinmäki
- europarlamentaarikko Hannu Takkula

ma 10. 12.

SUOMALAISEN SIVISTYKSEN VAHVUUDET EUROOPASSA

- YT Mikko Lahtinen (TaY)
- filosofi Eero Ojanen

Luennot ovat klo 18–20 Helsingin Yliopiston Porthanian tiloissa (Yliopistokatu 3), luentosali P III.

Luennoille on vapaa pääsy. Tervetuloa!

järj. Kriittinen korkeakoulu ja Opintotoiminnan keskusliitto

KURSSIT

KIRJOITTAMISEN LEMPEÄT ALKEET

Tervetuloa kahden viikonlopun kirjoituskurssille! Opettajat, kirjailijat Vilja-Tuulia Huotarinen ja Hannu Simpura, antavat palautteen osallistujien teksteistä työpajoissa sekä tutustuttavat proosan, draaman ja lyriikan perusasioihin.

Lempeät alkeet sopivat myös kirjoittajille, jotka eivät ole aiemmin osallistuneet kirjoituskurssille.

Kurssi pidetään Kriittisellä korkeakoululla, Albertinkatu 27 a B 12, 00180 Helsinki

pe–la 1.–2. 2. pe 17.30–21, la 12–19

pe–la 8–9. 2., samat ajat

Ilmoittautumiset viimeistään maanantaina 21. 1. Kurssille otetaan 12 osallistujaa. Jos osallistujia on vähemmän kuin seitsemän, joudutaan kurssi peruuttamaan. Kurssin hinta on 150 euroa.

OPISKELURYHMÄT

Moniin opiskeluryhmiimme voi tulla uutena osallistujana mukaan myös kevätkaudella.

Heli Heikkisen vetämä kuvataidekoulu, joka kokoontuu maanantaisin aamupäivällä, on täynnä, mutta peruutuspaikkoja voi kysellä. Heli Heikkisen keskiviikkoiltoina kokoontuvassa kuvataiteen Kriittikkipajassa on tilaa.

Minna Pöllänen vetää klassisen musiikin kuunteluun perehdyttävää Virtaa-musiikkimatkaa Töölössä tiistai-iltais.

Tiistaisin kokoontuu Albertinkadun toimistolla myös Miika Luodon vetämä filosofian klassikkopiiri.

Monikielinen filosofinen keskustelupaikka Filocafe jatkaa erillisen ohjelman mukaisesti sunnuntaisin Luckanissa, Simonkatu 8.

Myös muita ryhmiä ja lyhytkursseja saattaa vielä kevääksi syntyä. Tarkempia tietoja kaikista näistä saa toimistolta.

Katsauksen seuraava numero ilmestyy joulukuun lopussa. Lehti esittelee muun muassa syksyn luentosarjojen antia sekä kirjoittajakoululaisten tuotantoa. Lehteen tarkoitetut kirjoitukset pyydetään lähettämään päätoimittajalle joulukuun alkuun mennessä.

